

TDK-dolgozat

Selyem Réka
Msc.

2012.

Élelmiszertudományi Kar
Élelmiszeripari Gazdaságtan Tanszék

A MAGYAR ÉLELMISZERGAZDASÁG TÁRSADALMI-GAZDASÁGI KÖRNYEZETE ÉS A VERSENYKÉPESSÉGÉRE HATÓ MAKROTÉNYEZŐK A NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSOK TÜKRÉBEN

TDK Dolgozat

SELYEM RÉKA
Élelmiszermérnök Szak
V. évfolyam

TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0005

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0023

Témavezető: Dr. Lakner Zoltán
tanszékvezető, egyetemi tanár

Budapest
2012

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Szakirodalmi áttekintés	5
2.1. A versenyképesség és az azt meghatározó tényezők.....	5
2.2. Magyarország nemzetközi versenyképessége	6
2.3. Az erőforrások és azok kiaknázása	7
2.3.1. A természeti erőforrások	8
2.3.2. Az emberi erőforrások	9
2.3.3. A tőkeellátottság	11
2.4. A belföldi piac és a fogyasztás szerkezete	12
2.5. A szakágazati struktúra	13
2.6. Kapcsolódó nemzetgazdasági területek.....	15
2.6.1. A mezőgazdaság és az élelmiszeripar kapcsolata	15
2.6.2. Az élelmiszerkereskedelem.....	15
2.6.3. A háttérpiac helyzete és az infrastruktúra	16
3. Vizsgálati módszerek	17
4. Vizsgálati eredmények és értelmezésük	20
4.1. Az humán erőforrás fejlettségének összehasonlító vizsgálata	20
4.2. A logisztikai infrastruktúra fejlettsége	25
4.3. Az info-kommunikációs és K+F infrastruktúra összehasonlító vizsgálata	28
4.4. A vizsgált országok összevetése pénzügyi mutatóik alapján	30
4.5. Vizsgált országok elemzése a természeti erőforrásaik és azok védelme alapján	33
4.6. A vizsgált országok gazdasági és piaci szerkezete.....	36
4.7. SWOT elemzése a magyar élelmiszeripar versenyképességére ható tényezők alapján ..	44
5. Összefoglalás	47
Felhasznált irodalom	48

1. Bevezetés

A magyar agrár közgazdasági kutatásokban az elmúlt évtizedekben növekvő jelentőséget és szerepet kapott annak vizsgálata, hogy a magyar agrárium, a mezőgazdaság és az élelmiszeripar milyen mértékben készült fel az Európai Unióhoz történő csatlakozásra, illetve melyek azok a lépések, amelyek az Európai Unióba való belépést elősegítették. Ezzel tágabb értelemben arra kerestek választ, hogy a modern Nyugat-Európához történő gazdasági-társadalmi felzárkóztatás milyen lépéseket tesz szükségessé a magyar gazdaságpolitika számára. Ez teljesen természetes volt, hiszen alapvető mértékű paradigmaváltás ment végbe Magyarországon, amely azt jelentette, hogy egy korábbi centralizált tervutasításos rendszerből valósult meg egy átmenet, egy, a döntően a piacgazdaság és a szabályozott piac kerete közé történő átmenetre. Ez a magyar agrárközgazdasági kutatásokban azt eredményezte, hogy a figyelem döntően a magyar hazai folyamatok leírására és elemzésére alapozódott. Erősen vitatott azonban, hogy ezen elemzések milyen mértékben voltak alátámasztva ökonometriai eszközökkel és milyen mértékben támaszkodtak a korszerű módszertani háttérre. Ezzel kapcsolatban például Fertő elszalasztott paradigmaváltásról írt és tett közzé tanulmányt. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy a magyar agrár közgazdászok figyelme az elmúlt években döntően a magyarországi illetve a közép-kelet európai viszonyok elemzésére alapozódott, amiből az is következik, hogy a magyar élelmiszer gazdaság nemzetközi beágyazottságának vizsgálata viszonylag kisebb jelentőséget kapott. Ez azzal a hátránnyal járt, hogy a magyarországi szakmai közvélemény csak meglehetősen heterogén és véletlenszerű képet nyert arról, hogy milyen folyamatok játszódnak le a Nyugat Európán kívüli, nagyon gyorsan fejlődő térségek mezőgazdaságában, élelmiszer iparában és egyáltalán mik azok a folyamatok, amelyek ezeknek a térségeknek a gazdasági-társadalmi átalakulását jellemzik.

Munkámban arra vállalkozom, hogy a nemzetközi összehasonlító közgazdasági kutatások módszertani háttérére támaszkodva, jelentős adatbázisra építve, széles körben felhasználva a korszerű ökonometriai és matematikai szakirodalom kiterjedt eszköztárát, a lehetőségekhez képest komplex képet alakítsak ki és mutassak be a magyar mezőgazdasági és élelmiszeripar helyéről, szerepéről abban a folyamatosan globalizálódó világban, ahol a versenytársaink között már nem csak a szomszédos közép-kelet európai országokat kell tekintenünk, hanem a távolabbi kontinenseket is.

Tudományos munkám időszerűségét és megvalósíthatóságát jelentős mértékben segítette, hogy az elmúlt években létrejöttek azok a komplex adatbázisok, melyek kellő nagyságú információk koncentrált elérhetőségét tették lehetővé.

A magyar közgazdasági kutatás jelentős, nemzeti szinten is számottevő eredményeket ért el az összehasonlító közgazdasági vizsgálatok, ezek közül is a kvantitatív vizsgálatok területén. Gondolok itt Jánossy Ferenc 1963-ban publikált összehasonlító közgazdasági munkájára, amely a mérnöki szemlélet, a közgazdasági gondolkodás és a kvantitatív megközelítés nemzetközi szinten is kiemelkedő jelentőségű, máig meg nem haladott teljesítményét jelenti, Továbbá Bekker Zsuzsának a nemzetközi összehasonlításban végzett infrastruktúra vizsgálataira, Rimmel Juditnak a fejlődéselemzés ökonometriai módszereinek alkalmazására és ezzel kapcsolatban végrehajtott vizsgálataira valamint Ehrlich Évának a teljes országok versenyképességével kapcsolatos tanulmányaira.

A korszerű informatikai eszközök és a személyi számítógépekre alkalmazott fejlett matematikai, statisztikai programok és vizualizációs rendszerek elterjedése kedvező lehetőségeket biztosított számomra, hogy ezeket a vizsgálatokat viszonylag nagy mintaszámon végezzem el.

Munkám eredményeként bízom abban, hogy a végrehajtott számítások ráirányítják a magyar agrár közgazdasági szakemberek és döntéshozók figyelmét a tágabb értelemben vett világgazdasági folyamatok súlyára, jelentőségére, a globális megközelítések fontosságára illetve közvetve hozzájárulnak a magyar agrártermékekkel kapcsolatos gazdaságpolitikai tervező munka színvonalának javításához is.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. A versenyképesség és az azt meghatározó tényezők

A 21. században a gazdasági versenyképességet számos, nem gazdasági tényező is lényegesen befolyásolja, mint például a biztonság, az élhető ország, a fenntartható környezet, a hétköznapi kultúra, az együttműködési készségek, a kulturális tradíciók és a szellemi nyitottság. Fontos figyelembe venni a szociális és gazdasági szempontokat, regionális és országos érdekeket átlátható és racionális módon összeegyeztetni, és nem utolsósorban a mikroszintű, egyéni kezdeményezéseknek stabil, kiszámítható gazdasági környezetet biztosítani, úgy hogy közben a gazdaság helyzete folyamatosan, reálisan felmérhető legyen, miközben a múltból örökölt mítoszoktól és új keletű divatos nézetektől megszabadultunk. /Borsi-Vértes-Viszt, 2006/

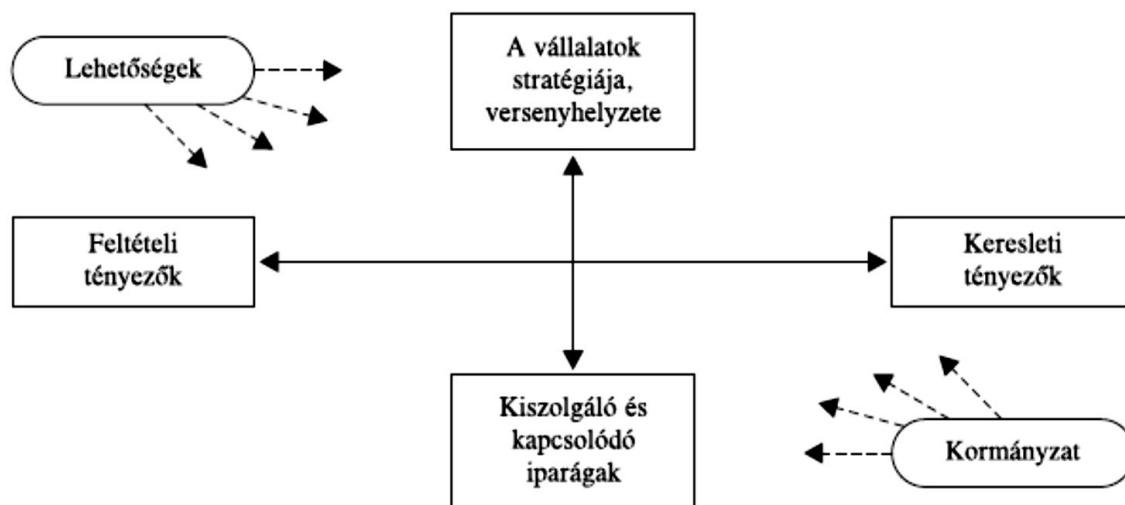
„Egy nemzet versenyképessége annak fokmérője, hogy tökéletes versenyfeltételek mellett mennyire képes a világpiacon (is) eladható termékeket és szolgáltatásokat létrehozni, miközben az ország állampolgárainak reáljövedelme nő.” /Rapkin, 1995/

A fogalommal kapcsolatos legtöbb vita abból adódik, hogy a különböző elméletek képviselői nem értenek egyet abban, hogy mi tekinthető a versenyképesség forrásának. Smith (1723-1790) és Richardo (1772-1823) a nemzetközi kereskedelem első tudományos igényességű elméletének kidolgozói szerint, minden országnak előnyös olyan termékek előállítására illetve exportjára szakosodnia, melyeknek termelésében a költségek szempontjából kereskedelmi partnereihez képest nagyobb az előnye vagy kisebb a hátránya, mint más termékek előállításánál.

Egyes szemléletek szerint a versenyképesség input oldalról meghatározott és elsősorban a termelékenység, a beruházási ráta, a kutatás-fejlesztési kiadások és az oktatás színvonala van rá leginkább hatással. Más megközelítések szerint a versenyképesség output oldalról meghatározott és a kereskedelmi mérleg alakulásában, vagy egy adott ország csúcstechnológiai iparágainak világpiaci részesedésében érhető tetten. /Hoványi, 1999./

A versenyképességet befolyásoló tényezőket komplex módon 1990-ben Michael Porter amerikai közgazdász határozta meg. A felállított modell hat tényezőből épül fel, amelyet a 1. ábra mutat be:

1. feltételi tényezők, amelyekbe a termeléshez szükséges valamennyi erőforrás, valamint az infrastruktúra egésze beletartozik;
2. keresleti tényezők a hazai piacon, ezen belül a piacszerkezet, a keresletváltozás, a piaci telítettség stb. kérdései – mindez azonban a nemzetközi piac igényeivel is összevetve;
3. egy-egy adott ipárhoz kapcsolódó vagy azt a termelési vertikumban kiszolgáló iparágak;
4. az ipárba tartozó vállalatok stratégiája, szervezete és irányítása, valamint versenyhelyzete az ipáron belül;
5. lehetőségek a versenyképesség növelésére (például globális innovációk, a nemzetközi pénzpiac alakulása, a gazdasági régiók keresletének fellendülése vagy visszaesése, külföldi kormányok gazdaságfejlesztési intézkedései stb.);
6. a saját ország kormányának gazdaságpolitikája és a gazdaság működését szabályozó intézkedései.

1. Ábra Porter makrogazdasági versenyképesség-modelljének fő tényezői

(Forrás: Hoványi (1999.), Közgazdasági Szemle)

2.2. Magyarország nemzetközi versenyképessége

Szabó László (2003.). Az Unió szerkezet átalakításban, műszaki fejlesztésben élenjáró országainál kisebb, a többségénél és így az EU átlagnál magasabb javulást értünk el. Magyarország a globalizálódó világban 1995–2005 között európai összehasonlításban jelentősegteljes versenyképesség-

javulás volt tapasztalható, és így egyben megkezdte a felzárkózást az EU fejlett országaihoz. Az új csatlakozók közül, a balti államok után, a magyar felzárkózás üteme volt a leggyorsabb. 1995–2000 között Magyarország szinte minden versenyképességi szempontból kiugróan élenjáró volt. A magyar modell lényegében sikeresnek bizonyult. Ilyen modellek voltak a korai politikai és gazdasági nyitás gyors privatizációja, strukturális átalakítások és reformok a viszonylag olcsó, képzett, fegyelmezett és találerős munkaerő. Ugyanakkor 2000 óta hazánk versenyképesség-javulás, felzárkózás és gazdasági fejlődés üteme egyaránt lassult. Ez részben köszönhető volt a más, közép-európai országokban hozzánk képest később megkezdett reformok hatására, de részben a magyar gazdaság egészét befolyásoló lényeges új átalakítások hiánya, illetve a 2001–2003-as államháztartási túlköltekezés miatt.

Az elmúlt évtizedben legversenyképesebbnek bizonyult ágazatok: a gépipar, a távközlés, a logisztikai központok, a pénzügyi szolgáltatások és az ingatlanszektor. Lassan fejlődtek és gyenge versenyképességűek: a textilipar, a mezőgazdaság, a vasút, az egészségügy, az oktatás, a közigazgatás és a mikro-, illetve kisvállalkozások.

Szabó tanulmánya szerint Magyarország ezredfordulóra elért versenyképessége elfogadhatónak mondható. Sajnálatos módon ez nem annyira a magyar gazdaság magas termelékenységének, mint a viszonylag alacsony bérköltségeknek köszönhető. Ugyanis a munkaerőköltségek drágulása hosszú távon nem haladhatja meg a termelékenység növekedésének ütemét, így a valódi felzárkózásunk elsősorban termelékenységünk felzárkózásának függvénye.

Komoly tökehiányt jeleznek a kisebb vállalatok, a lakosság, s a kormányzati, illetve az önkormányzati szféra. /Borsi-Vértes-Viszt, 2006/.

2.3. Az erőforrások és azok kiaknázása

A nemzetközi versenyképesség minden esetben valamely, a verseny-képességét fokozó, valamint azt biztosító erőforrás meglétéhez kapcsolódik. Azonban az erőforrások megléte nem elégséges feltételét jelenti a versenyképességnek. Minden országnak ésszerűen ki is kell tudnia használni ezen erőforrásokat. Ezek között kiemelkedően fontos szerepe van a hatékony gazdálkodáshoz szükséges tőke mennyiség biztosításának.

Az élelmiszeripart is a 80-as években jelentős jövedelemcsökkenés jellemezte. A támogatások leépítése, valamint az igen jelentős mértékű állami jövedelem-elvonás következtében a vállalatoknál nem, illetve alig képződött forrás nemzetközi szinten is versenyképes technológiák létrehozására. Főleg

nagy elmaradás volt a termelés higiéniával, a környezetvédelemmel, valamint az erőforrások takarékos felhasználásával kapcsolatos területeken.

A magyar többségi tulajdonú vállalatok pénzügyi helyzetét, a krónikus forgóeszköz hiány jellemzi ma is. A jelenlegi finanszírozási lehetőségek nagymértékben nehezítik az optimális anyag- és készletgazdálkodáshoz szükséges forgóeszközigény biztosítását. /Márki-Zay, 2005/

Előnyös változást ezen a téren a privatizáció hozott. A külföldi tőke beáramlása nagymértékben hozzájárult az élelmiszeripar műszaki-technológiai színvonalának emeléséhez, a nemzetközi mércével mért versenyképesség eléréséhez. A magyar bankrendszer privatizációja és a bankok közötti verseny éleződése várhatóan tovább javítja a vállalati finanszírozás lehetőségeit, a banküzemek működésének rugalmasságát, a sajátos élelmiszeripari hitelezési problémák megfelelő kezelését. Az élelmiszeripari termelés jövedelemtartalmának növelésével kedvező lehetőség nyílt a kockázati tőke, a portfólió befektetők bevonására is. /Borsi-Vértes-Viszt, 2006./

2.3.1. A természeti erőforrások

A mezőgazdasági háttér kiegyensúlyozottsága, biztonsága és fejlettsége előfeltétele az élelmiszeripari termelés versenyképességének. Ismert, hogy számos olyan termelőtevékenység van, amelynek feltételei gyakorlatilag bárhol megteremthetők a földrajzi környezettől függetlenül. Az élelmiszeripari termékelőállításnak azonban az a sajátossága, hogy a hozzá szervesen kapcsolódó mezőgazdasági háttér nagymértékben függ a természeti feltételektől, az ún. agroökológiai potenciáltól. Ez hazánkban nagy mennyiségű, jó minőségű termékek előállításának lehetőségét teremti meg. /Hajduné-Lakner, 1999/

A hazai felszín, az éghajlat valamint a talaj adottságok rendkívül előnyösek a mezőgazdasági termelés számára. /Baráth-Molnár-Szépvolgyi, 2001/

Magyarország gazdaságföldrajzi elhelyezkedéséből is következnek versenyelőnyök, mert hazánk az Európát átszelő kelet-nyugati és észak-déli közlekedési útvonalak csomópontjában található. Kellő szállítási, hírközlési és tárolási lehetőségek birtokában valós esély van arra, hogy a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar termékei viszonylag gyorsan, kis szállítási távolságon eljussanak a potenciális felvevőpiacokra.

A természeti erőforrásokkal való ellátottságot vizsgálva megállapítható, hogy a magyar mezőgazdaság számos olyan komparatív előnnyel rendelkezik, mely kedvező ráfordítás/hozam arány elérését és kiemelkedően jó minőségű élelmiszeripari nyersanyagok előállítását biztosítja.

A kedvező természeti feltételek, mint komparatív előnyök megőrzése és kihasználása az élelmiszergazdaság versenyképességének alapvető feltétele. Az elmúlt évtizedek torz fejlesztési politikája következtében azonban a kedvező lehetőségek maradéktalan hasznosítása elmaradt.

A mezőgazdaság versenyképessége az elmúlt 15 évben összességében folyamatosan romlott. Ez köszönhető volt a politikai okokból vakvágányra futó agrár rendszerváltásnak. A mezőgazdaságból megvalósuló tőkekivonás, az agrárrolló nyílása a termelésnek effektív gátját képezi. Ezen folyamatok megállítása és megfordítása előfeltétele annak, hogy a mezőgazdaság képes legyen megfelelő mennyiségű és minőségű alapanyagot biztosítani az élelmiszeripari termék-előállítók részére. /Borsi-Vértess-Viszt, 2006./

A kisszámú, de kimagaslóan fejlett, a nemzetközi élmezőny szintjén teljesítő gazdaság mellett a mezőgazdasági üzemek nagy többsége leszakadt mind technikai felszereltség, mind a munkaerő szakmai színvonala tekintetében. Ez részben köszönhető volt a mezőgazdaságban végbement tulajdonviszonyok átalakulásának, mely következtében a régi termelési struktúrák helyébe sokszor nem lépett korszerű, piackonform rendszer és ezért a mezőgazdasági termelés mennyisége csökkent, minősége romlott. Ezt a helyzetet erősítette a középszintű integráló szervezetek hiánya, ami rontja a mezőgazdasági szervezetek piaci alkupozícióját illetve a földforgalom befagyasztása, ami akadályozza a tőkebeáramlást. Az EU-csatlakozásnak köszönhetően kimozdul a magyar mezőgazdaság ebből a reformnélküli, vegetáló állapotból. /Halmai, 2004./

Fontos itt megemlíteni, hogy egyes termékcsoportok áruforgalmában megfigyelhető tendenciák alapján megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdasági termékek szakaszosan versenyhátrányba kerültek a kibővülő Európai Unió piacain. Éppen ezért rendkívül fontos, hogy az uniótól kapott, vidékfejlesztésre szánt pénzeket a lehető leghatékonyabb módon, megfelelő ellenőrzőrendszer kiépítése mellett költse el a magyar állam. /Halmai, 2004./

2.3.2. Az emberi erőforrások

A komparatív előnyök érvényesítésének fontos tényezője a munkaerő. A viszonylag alacsony költségű élőmunka, mint termelőerő versenyelőnyei nem kellően kiaknázottak, holott ebből a szempontból a magyar gazdaság kétségkívül számottevő lehetőségekkel rendelkezik. Az élelmiszeripar nyersanyagellátását különösen megnehezíti a mindinkább hullámzó termelési kedv, valamint a tény, hogy a magyar mezőgazdaság lassan elveszíti azt a sajátosságát, amely az elmúlt évtizedekben nemcsak kiemelte a többi KGST ország kolhozjellegű rendszeréből, hanem számos területen nemzetközi versenyképességét is segítette. Az utóbbi évtized gazdasági és politikai „hullámvasútja”, a

felemelkedés és az elszegényedés jellemzői tendenciáinak változása, az egyénre nehezedő új és régi, a szocializmusból itt ragadt értékek, illetve az ennek megfelelni tudó magatartásformák ellentmondásai a követendő értékek és normák mind kaotikusabb világát eredményezték Magyarországon. Olyan vállalkezési formák tömege alakult ki az 1960-as évek második felétől, amely célszerűen volt képes kihasználni a töredék munkaerőt és a falusi lakosság jövedelemérdekeltségét. /Hajduné-Lakner, 1999./

A gazdasági lapok, szakfolyóiratok egyre inkább egy jövőnélküliséggel, értékvesztéssel, alacsony szintű szolidaritással, eltűnő védettség-érzéssel, romló egészségi állapottal küszködő magyar társadalom képét vetítik elénk.

Meg kell említenünk, hogy a gazdasági növekedés igen fontos területe a vállalkozói aktivitás. Ennek mértéke szoros kapcsolatban van a munkahelyteremtéssel és a gazdasági növekedéssel. A már működő cégek vállalkozói aktivitásának fokozása a gazdaságpolitikai törekvések prioritásai közé tartozik Európa minden országában.

A gátló tényezők közül ki kell emelni, hogy a magyar munkaerő nem nyitott a technológiai újítások iránt, megijed a nagyobb technológiai váltásoktól. Meglepő módon ezt nem támogatja, és nem igényli a magyarországi foglalkoztatók többsége sem. Szakképzési rendszerünk általában nem helyez elég hangsúlyt a piaci igények kielégítésére, a munkavállalók új típusú kompetenciáinak, készségeinek fejlesztésére, csak a rövidtávú érdekeket szolgálja ki. Az oktatási rendszer nem megfelelő képzettségű szakembereket bocsát ki, a modern gazdaság igényeinek megfelelő készségeket felépítő oktatás alig folyik a reguláris oktatás keretei között. Azonban a képzett, minőségi munkaerő tömegesedésének folyamatát igen világosan szorgalmazza például az Európai Bizottság a szakképzés, a K+F ráfordítások hatékonyabb támogatásával, a munkavállalást, vállalkozást akadályozó adminisztratív terhek drasztikus csökkentésével. /Kerekes, 2004/, /Halmai, 2004/

A munkaképes korú népesség, munkavállalók szaktudásának folyamatos növelése, alkalmazkodó-képességének frissítése elengedhetetlen eszköz a felzárkóztatásban. Egyszerűen el kell sajátítani a megszerzett képességeknek a folyamatos fenntartását, kiegészítésére, korrekciójára irányuló igényt. A versenyképesség növelése érdekében alapvető fontosságú lenne a képzések és a munkaerő piaci igények zökkenőmentes összehangolása. Sajnos óriási elmaradások, hiányosságok és összemosódások figyelhetők meg Magyarországon.

A működő tőke egyre inkább azokat az országokat keresi, ahol magas szakképzettségű, a fejlett technológia befogadására képes munkaerő áll rendelkezésre. Szembetűnő azoknak az országoknak a versenyképesség-javulása és növekedésük felgyorsulása, például Finnország vagy Írország, ahol a humántőke-befektetések kiemelkedő mértékűek voltak.

A színvonalas agrárképzés nagyszámú, jól felkészült agrárértelmiség kialakulását biztosította. Az élelmiszergazdaságban az elmúlt évtizedekben jelentősen nőtt a szakemberek száma, ugyanakkor a szakemberellátottság területi megoszlása aránytalan és a szakember állomány színvonalra csak részben felel meg a nyitott piacgazdaság követelményeinek, ugyanis a nyelvtudás, a számítástechnikai, menedzsment ismeretek sok esetben ma még nem elégségesek.

A felsőfokú végzettségű élelmiszeripari szakemberek iránt erőteljesen átalakuló igények tapasztalhatók. A fejlett országokban megfigyelhető tendenciákhoz hasonlóan hazánkban is fokozódik a munkaerőpiaci igény azon szakemberek iránt, akik a közvetlen termelés irányításán túlmenően képesek az élelmiszerforgalmazásban, valamint az élelmiszertermeléshez kapcsolódó egyéb területeken is tevékenykedni, mint kutatás, oktatás, szaktanácsadás.

Az oktatásban ezért kiemelt hangsúlyt kell kapnia a versenykörnyezetben történő gazdálkodással, az informatikával és a vezetéssel kapcsolatos ismereteknek. /Márki-Zay, 2005./ /Hajduné-Lakner, 1999/

Összefoglalóan megállapítható, hogy a munkaerő viszonylagos olcsóságából, a termelési kultúrából és hagyományokból, a szakember-állomány felkészültségéből adódó lehetőségeinket csak akkor tudjuk jobban kiaknázni, ha a humánpolitikai stratégiák kellően ösztönzik a jelenlegi és jövőbeli munkaerő szükségletnek megfelelő képzési és továbbképzési rendszerek fejlesztését.

2.3.3. A tőkeellátottság

Az erőforrások között kiemelkedően fontos szerepe van a hatékony gazdálkodáshoz szükséges tőkemennyiség biztosításának.

1990 és 2004 között a beruházások, a tőkeállomány dinamikusabban nőttek, tetemes hányaduk a külföldi tulajdonú vállalatoknak volt köszönhető. Ezek mintegy 47 milliárd euró külföldi működő tőkét fektettek be Magyarországon, főleg a gépiparba, a kereskedelembe, a távközlésbe, az infokommunikációba, a logisztikába, a turizmusba, az ingatlan- és a pénzügyi szektorba. Azok a területek, amelyek vonzóak voltak a külföldi tőke számára, gyors fejlődésnek indultak.

A beruházások gyarapodásához a finanszírozási forrást a vállalatok nettó adósságának növekedése, a külföldi források bővülése és a háztartások megtakarításai biztosíthatják. /Borsi-Vértess-Viszt, 2006/

Természetesen a lakosság számának alakulása és az országok nemzeti jövedelmének változása között szoros összefüggés van: a munkaerő a gazdasági termelés egyik legfontosabb, nélkülözhetetlen inputja, többlet munkaerő bevonásával emelkedik a nemzeti össztermék is. A népességnövekedés

makroökonómiai elmélete szerint nagyobb növekedési ütem már a munkásonkénti állótőke szintjének megőrzéséhez is egyre fokozódó tőkebefektetést és így megtakarítást igényel, ennek hiányában az új egyensúlyi állapot alacsonyabb munkásonkénti tőkeállomány és emiatt alacsonyabb fejenkénti kibocsátás mellett valósul meg. /Halmai, 2004./

A Harrod-Domar modell szerint a tőkenövekedés ütemét kizárólag a megtakarítások mértéke határozza meg, hiszen a megtakarítások adott gazdaságban egy az egyben megegyeznek a befektetésekkal. A fejlett hazai tőkepiac a külföldi befektetésekre is ösztönzőleg hatna, míg azon országok iránt, ahonnan menekül a hazai tőke, a külföldi beruházók bizalma sem lenne osztatlan.

2.4. A belföldi piac és a fogyasztás szerkezete

A belföldi piac kiszámíthatósága, biztonsága a versenyképesség alapvető feltétele. A gazdasági fejlődés egymást követő hosszú szakaszaiban különböző gazdasági szektorok határozzák meg a gazdasági fejlődés irányát.

A belföldi értékesítés az a bázis, amelyről kiindulva a vállalat megalapozhatja külpiaci stratégiáját is. A belső piacot minél jelentősebb vásárlóerő és magasabb igény szint jellemzi, annál több esély lehet a sikeres külpiaci tevékenységre. Más szóval a vállalatok versenyképességét hosszú távon a széles termékkála és a differenciált kínálat biztosíthatja, mellyel egyes fogyasztói körök változó igényeinek, vagy tudatosan törekedve egyik vagy másik piaci szegmens fizetőképes keresletének kielégítése a cél. A magyar élelmiszeripar szempontjából a belföldi értékesítést ellentmondásos helyzet jellemzi. Ugyanis az elmúlt évek során folyamatosan csökkent a fizetőképes összkereslet, és ez a csökkenés a jövedelmek erőteljes differenciálódásával párosult.

Buday-Sántha (2001) szerint minden állam agrárgazdasága számára döntő jelentőségű a belső piac alakulása, mert a legnagyobb és legbiztosabb piacot jelenti.

Míg az egyik oldalon egyidejűleg egy igen gyors ütemű jövedelem növekedés megy végbe, ugyanakkor a munkanélküliség tartósan magas szintje és az ún. „szociális védőháló” hiányossága miatt számottevő elszegényedés tanúi lehetünk a másik oldalon. A fejlett piacgazdaságokban a gazdasági növekedés (fogyasztás) egyik letéteményese az elvékonyodó középosztály, amely egyre kevésbé jelentheti az élelmiszeripari vállalatok stratégia-tervező és termékfejlesztő munkájának bázisát. A szűk termékválasztékhoz szokott, közepes jövedelmű „átlagpolgár” igényeinek évtizedeken keresztül fel kell váltania megfelelő termékstruktúrát a differenciált fogyasztói igények kielégítésére alkalmas, nagyobb

választékot biztosító termékeknek és termékcsaládoknak. Melyből következik, hogy azok az élelmiszeripari vállalatok versenyképesek hosszú távon, amelyek vagy széles termékskálát nyújtanak és ezzel a differenciált kínálattal elégítik ki az egyes rétegek változó igényeit, vagy tudatosan törekednek egyik vagy másik fogyasztói csoport fizetőképes keresletének kielégítésére.

Versenyképességünket alapvetően veszélyeztető tényező a fekete gazdaság jelentős szerepe az élelmiszer-előállításban és értékesítésben. Fontos megemlíteni, hogy a minél nagyobb arányban forgalomba kerülő, nem ellenőrzött élelmiszerek fogyasztása megbetegedéseket válthat ki és ez alapjaiban rendítheti meg a magyar élelmiszeripari termékekkel szembeni bel- és külpiazi bizalmat. /Hajduné-Lakner, 1999./

Az import a verseny élénkítésének lényeges tényezője, mert a hazai termelőket is fokozódó innovációra, a piachoz való rugalmas alkalmazkodásra készíti. Jelentős gond azonban, hogy a hazánkba áramló import döntően a legmagasabb jövedelemmel rendelkező rétegek igényeinek kielégítését szolgálja, és ezzel a magyar termék-előállítók éppen arról a referenciapiacról szorulnak ki, ahol a legkedvezőbb lehetőség adódna az új termékek kipróbálására, bevezetésére.

A külkereskedelmi forgalomra és a külföldi közvetlen beruházásokra az 1999-2003-as időszakban Magyarország versenyképessége csak a gépek és gépi berendezések terén javult számottevően, a többi termékcsoporthoz képest kisebb-nagyobb mértékű romlás volt megfigyelhető. A gépek részesedése a teljes exportból 2003-ra elérte a kétharmadot, ami rendkívül kedvező az egész gazdaságra nézve, hiszen e termékkör előállítása generálja a legtöbb input-output kapcsolódást a hazai gazdaságban. /Halmai, 2004/

A magyar gazdaság teljesítménye jelentős mértékben exportfüggő, így az exportlehetőségek szűkülése egyben a gazdasági növekedésre is kedvezőtlenül hathat. Mivel ez jelentős kockázatokat rejt magában, így exportpiacaink diverzifikációja elengedhetetlen feladat./Pallóné, 2003./

2.5. A szakágazati struktúra

A versenyképesség és a vállalati méretszerkezet kérdése napjaink egyik legösszetettebb problémája. Nehezen értelmezhető összefüggés arra vonatkozóan, hogy különböző szakágazatokban milyen vállalati méretszerkezet és koncentráció tekinthető optimálisnak, ugyanakkor a nemzetközi tapasztalatok alapján megfogalmazható néhány általános törvényszerűség.

Hosszú évszázadokon át a mezőgazdaság foglalkoztatta a gazdaság szereplőinek túlnyomó részét, és termelte meg a leginkább keresett javakat. Az ipari forradalom nyomán fokozatosan az ipari szektor vált a gazdasági fejlődés hajtóerejévé. A 20. század első harmadától kezdve a fejlettebb gazdaságokban fokozatosan a szolgáltatások adják a nemzetgazdaságok hozzáadott értékének és a foglalkoztatottainak döntő részét. A rendszerváltás egyik legjelentősebb eredménye, hogy az átalakuló gazdaságok e lemaradásukat alig néhány év alatt behozták. /Halmai, 2004./ /Chikán-Czakó-Lesi, 2006./

A túlzott mértékű koncentráció általában rontja a versenyképességet, mert a vállalatok sem az in- sem az output piacon nincsenek versenyre kényszerítve. Ennek az a következménye, hogy a költséggazdálkodásuk lazulhat, csökkenhet az innovációs kényszer és monopol helyzetükkel visszaélhetnek. Kézenfekvő, hogy ha egy vállalat nincs rászorítva erőteljes piaci versenyre belföldön, akkor a külpiacokon is kevésbé lesz képes a gyors, rugalmas reagálásra. Ha viszonylag kevés piaci szereplő van jelen egy-egy szakágazatban, akkor ez felveti annak esélyét, hogy a vállalatok egyeztetik a piaci magatartásukat és kartellt hoznak létre. A kartellek működésének előnye a piaci viszonyok stabilizálása, a kereslet és kínálat egyensúlyának rugalmas kialakítása.

A nagyméretű vállalat működésének az előnye, hogy képes jelentős tőkét koncentrálni a bonyolult műszaki - technológiai és termékinnováció megvalósításához és a piac tudatos befolyásolásához. Az élelmiszeripari termelés világméretekben mindinkább koncentrálnodik, ebből következően számos esetben csakis a kellő tőke mozgatására képes nagyvállalatok lehetnek versenyképesek. /Borsi-Vértes-Viszt, 2006/

A kisvállalkozások szakágazatonként differenciált támogatását minden fejlett ország kiemelt feladatként kezeli. Ugyanis ezek a vállalkozások fontos szerepet játszhatnak a rugalmas piaci alkalmazkodásban. Ez természetesen sokkal inkább a vállalkozások összességére, mint egy-egy konkrét, kisméretű vállalkozásra igaz. Gyakran a nagyvállalatokból kivált szakemberek alakítanak olyan kisvállalkozásokat, amelyek később egy-egy területen jelentős innováció létrehozói.

A nemzetközi és hazai tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a versenyképes iparszerkezet feltétlenül szükségessé teszi az egyes szakágazatok sajátos feltételeihez és körülményeihez igazodó, differenciált struktúrapolitika kialakítását. Általában elmondható, hogy a tömegtermékeket gyártó szakágazatokban a nagyméretű vállalkozások a versenyképesség letéteményesei, míg azon területeken, ahol speciális igények kielégítése a cél, a kis- és középvállalati szférának is szerepe lehet. /Hajduné-Lakner, 1999/

2.6. Kapcsolódó nemzetgazdasági területek

Ha megvizsgáljuk, hogy valamely országban mely iparágak váltak versenyképessé, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy a világszínvonalú ágazatok a fejlett országokban valamilyen szempontból összetartozó halmazt képeznek. Ez az összekapcsolódás szervesen épül az egyes iparágak in- és outputjaira. Nyilvánvaló, hogy a mezőgazdasági termelés, az élelmiszeripar, az élelmiszeripari gépgyártás, a csomagolóeszköz gyártás, az élelmiszer-kereskedelem, a vendéglátás és az élelmiszergazdasági tevékenységhez kapcsolódó infrastruktúra alkot ilyen ágazatcsoportot.

2.6.1. A mezőgazdaság és az élelmiszeripar kapcsolata

Az élelmiszeripar versenyképességét meghatározó kapcsolódó nemzet-gazdasági területek között kiemelkedő szerepe van a mezőgazdaság és az élelmiszeripar közötti vertikális kapcsolatok rendszerének.

A versenyképesség az élelmiszeripar szempontjából a mezőgazdasági nyersanyaghoz történő hozzájárás versenykorlátozó tényezőt jelent, melynek elemi követelménye a mennyiségben, megkívt minőségben és árban álljon rendelkezésre. Sajnálatos módon a vállalatok igen eltérő eséllyel rendelkeznek ezen a téren.

Ennek előfeltétele, hogy a mezőgazdaság és az élelmiszeripar között stabil, kiszámítható, kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatrendszer működjön.

A magyar élelmiszeripar néhány éve még teljes egészében versenyképes volt. Jelenleg mindössze három szakágazat, a hús- és húsfeldolgozás, a gyümölcs- és zöldségfeldolgozás, valamint a malomipar állhatja meg a helyét. Az Unión belül várható árkiegyenlítődés hatására bekövetkező áremelkedések és az esetleges adóharmonizációs változtatások nyomán ismét javulhat az iparág eredményessége. /Szabó, 2003/

2.6.2. Az élelmiszerkereskedelem

Az elmúlt évtizedben, a versenyképességre kedvező hatású változás jött létre az élelmiszerkereskedelemben. A kis- és nagykereskedelem privatizációja, a korábbi nagykereskedelmi és kiskereskedelmi vállalatok átalakulása, továbbá a kereskedelmi óriások megjelenése lényegesen változtatta meg az élelmiszeripar belkereskedelmi kapcsolatrendszerét. A versenyképesség

szempontjából egyértelműen kedvező, hogy a korszerű kereskedelmi vállalatok olyan igényeket támasztanak az élelmiszeripari beszállítókkal szemben a termékek minősége, a szállítási határidők és a csomagolás szempontjából, amelyek megfelelnek a nyugat európai követelményeknek is. Ezzel természetesen hozzájárulnak az élelmiszeripar Európai Unió csatlakozására történő felkészítéséhez.

Megoldatlan probléma azonban, hogy ezek a kereskedelmi nagyvállalatok sok esetben erőfölénybe kerülnek az élelmiszeripari beszállítókkal szemben és ezért különböző címeken, például listázási díj, polcpénz, reklámköltség hozzájárulás, igen alacsony beszerzési árat képesek elérni. Ez a hosszú fizetési határidők mellett olyan jövedelem-kivonás veszélyét teremti meg, amely gátolhatja a fejlesztést az élelmiszergazdasági vertikum egészében. /Hajduné-Lakner, 1999/

2.6.3. A háttér ipar helyzete és az infrastruktúra

Nemzetközi tapasztalatok igazolják, hogy az élelmiszeripari termékek nemzetközi mércével mért versenyképességének előfeltétele a színvonalas - tágan értelmezett - háttér ipari kapacitás és az infrastruktúra. Ismeretes például, hogy az elmúlt évtizedekben nagymértékben rontotta termékeink értékesítési lehetőségeit a csomagolóanyag és csomagolóeszköz gyártás alacsony színvonala, a gépipar fejletlensége, a szállítási rendszerek korszerűtlensége, a hírközlési technikák elmaradottsága.

Napjainkban ezen a téren kedvező változások tapasztalhatók. Gyors és látványos fejlődés ment végbe például a csomagolási kultúra javulásában, a hírközlés területén. Ugyanakkor az út - és vasúthálózat műszaki színvonala tovább romlott, csökkentve ezzel a magyar élelmiszeripari termékek piacra jutásának esélyeit.

A szolgáltatások egyik legfontosabb ága, a pénzügyi szféra még a kilencvenes években sem működik piackonform módon.

Az élelmiszeripar versenyképességét befolyásoló tényezők egymással szoros kapcsolatban, kölcsönhatásban állnak, ezért valamennyi faktor arányos fejlesztése szükséges. A versenyképesség fokozása csakis az élelmiszer-gazdaság egészének átgondolt fejlesztésével valósítható meg. /Borsi-Vértes-Viszt, 2006/

3. Vizsgálati módszerek

Kutatásaim során a kvantitatív megközelítések előtérbe állítására törekedtem. Ez azt jelenti, hogy a lehető legnagyobb mértékig igyekeztem számszerűsíteni azokat a mutatókat, amelyek alapján a különböző elemzéseimet el kívántam végezni. Ezen számszerűsítés értelemszerűen nagyszámú adat feldolgozását jelentette. Kutatásaim során arra törekedtem, hogy lehetőleg egységes, homogénnek tekinthető adatbázis alapján végezzem el a számításaimat. Az összehasonlító vizsgálatok azért rendkívül fontosak, mert a különböző nemzetközi statisztikák nagyon sok esetben más és más viszonyítási alapokat vesznek figyelembe és ebből adódóan a nemzetközi összehasonlítást rendkívül erőteljesen torzítja az egyes nemzetközi statisztikák között meglévő módszertani eltérés.

Az elmúlt években az Egyesült Nemzetek Szervezetének hatékony közreműködése eredményeként a helyzet jelentős mértékben javult, de továbbra is jelentős eltérések tapasztalhatók a nemzeti adatgyűjtő rendszerek működése, alapelvei és hatékonysága között. Ebből adódóan egy egységes, homogén rendszer kialakítására törekedtem. Ilyen adatrendszert a Világ Bank gyűjtött különböző forrásokra támaszkodva, de azonos elveken felépítve. Ez a szerkezet több mint 1200 adatot tartalmaz a különböző országokra lebontva. Ezek jelentős része azonban nincs feltöltve, amiből adódóan vizsgálataim első részében azt kellett megvalósítanom, hogy a különböző mutatószámokat annak alapján szűrjem, hogy melyik áll közülük rendelkezésre a különböző országoknál, egységes módszertan szerint. Így is több száz adatot tartalmazó adatbázisból dolgozhattam, ez azonban számos esetben tartalmazott redundanciát, ezért a több száz adat egy részét el kellett hagynom.

Az adattömeg megszerzésében nagy szerepet nyújtott az a tény, hogy a Világbank egy egységes információ rendszert állított össze. Ez idáig viszonylag nehezen kezelhető volt, csak cd-n illetve papír alapon volt elérhető, de az elmúlt években már internet alapú keresésre és adatgyűjtésre is lehetőség adódott. Ennek alapján vizsgálataim első részében a föld valamennyi országáról rendelkezésre álló adatokat összegyűjtöttem, és ezt a halmazt konvertáltam Excel formátumba. Így azzal kellett szembesülnöm, hogy rendkívül eltérő adatok álltak rendelkezésre a különböző országokról. Megtévesztő eredményekre is juthattam volna, hiszen a föld országainak mintegy 20-25 %-a olyan törpe állam, amelyiknek a lakossága még az egymillió főt sem éri el. Ezen országok gazdasági mutatói pedig nagyon sok esetben értelmezhetetlenek, ugyanis ezen államok nagyon sokszor szolgálnak adóparadicsomként. A nemzetközi globális tőke sok esetben ott csapódik le, így értelmetlen lenne ezen

országok gazdasági mutatóinak figyelembe vétele. Ebből adódóan első közelítésben azon országokat, melyek lakossága nem érte el az egymillió főt, kissé önkényesen ugyan, de kivettem az adatbázisból.

A következő kérdés annak eldöntése volt, hogy minden országot bent tartsak-e ebben az adatbázisban, melynek a lakossága meghaladta az egymillió főt. Értelmszerűen ez hiba lett volna, hiszen számos országról csak nagyon bizonytalan mutatók álltak rendelkezésre. Gondolok itt egyrészt azokra az országokra, amelyekben napjainkban is háborús vagy polgárháborús helyzet uralkodik, például Irakban, illetve olyan nemzetekre, amelyek úgynevezett bukott államok -Failedstates - azaz ahol a nemzeti kormányok nem képesek olyan szintű közigazgatás megvalósítására, hogy arról érdemi, közgazdaságilag értelmezhető valamint kellő mértékben megbízható információk álljanak rendelkezésre. Ezért az adatbázisból töröltem ezen országokat is.

A továbbiakban az így képzett halmaz matematikai és statisztikai elemzésére vállalkoztam. Ezt az elemzést gyakorlatilag kétféle rendszer szerint végeztem el. Egyrészt az így megmaradt országokra vonatkozóan készítettem statisztikai elemzéseket részben az országok egészére, részben pedig bizonyos régiókra vonatkoztatva. A régiós bontást, illetve a különböző országok jellemzői szerinti csoportosítását komplex módon igyekeztem megvalósítani figyelembe véve az egyes országok gazdasági, politikai elhelyezkedését. Ezen kívül a különböző országok kulturális gyökereinek mintájára, mint például az Iszlám világot, vagy a Szovjet közép-ázsiai országokat egy csoportnak tekintettem, figyelembe véve, hogy ezen országok kulturális és politikai rendszerének hagyományai jelentős mértékben támaszkodnak az iszlámra, épp úgy mint a szovjet kultúra hagyományaira.

A másik vizsgálati szempontom az volt, hogy a különböző mutatók között képeztem csoportokat MichealPorter versenyképességi modelljének négy meghatározó csoportja alapján, így az erőforrásokat, a vállalati versenyképességet, a stratégiákkal kapcsolatos kérdéseket, a belföldi piac összefüggéseit illetve a kapcsolódó és kiegészítő nemzetgazdasági területeket tekintettem mérvadónak.

Vizsgálataim során értelem szerűen gondot okozott volna a statisztikai vizsgálatoknál, ha elhanyagolom annak figyelembe vételét, hogy mennyire erőteljesen befolyásolják ezeket a vizsgálati eredményeket a különböző mértékegységek eltérő dimenziói, ezért azok normalizálására törekedtem. Ez azt jelenti, hogy az egyes változókat transzformáltam nulla várható értékű nulla és 1 szórású. Ennek alapján ki tudtam szűrni az eltérő dimenzióból adódó eltéréseket.

A számításokat az integrált matematikai-statisztikai program csomagok alkalmazásával végeztem el, részben az SPSS-, részben a PAST integrált szoftvereket használtam illetve az R programcsomag különböző moduljait vettem igénybe a kalkulációhoz. A számítási eredmények

értelmezését megítélésem szerint nagymértékben segíti az eredmények vizualizációja, ezért a dolgozatomban széles körben alkalmazom a különböző vizuális technikák kiterjedt rendszerét is.

Kutatásiam során a klaszterelemzést alkalmaztam a különböző országok közötti hasonlóságok feltárására. A klaszter analízis során értelemszerűen jelentős torzító tényezők lehettek volna a különböző összehasonlított mutatószámok eltérő méretéből illetve dimenzióiból adódó különbségek, ezért az egyes mutatószámokat normáltam és ennek alapján végeztem el az elemzést és az egyes vizsgálatokat.

4. Vizsgálati eredmények és értelmezésük

4.1. Az humán erőforrás fejlettségének összehasonlító vizsgálata

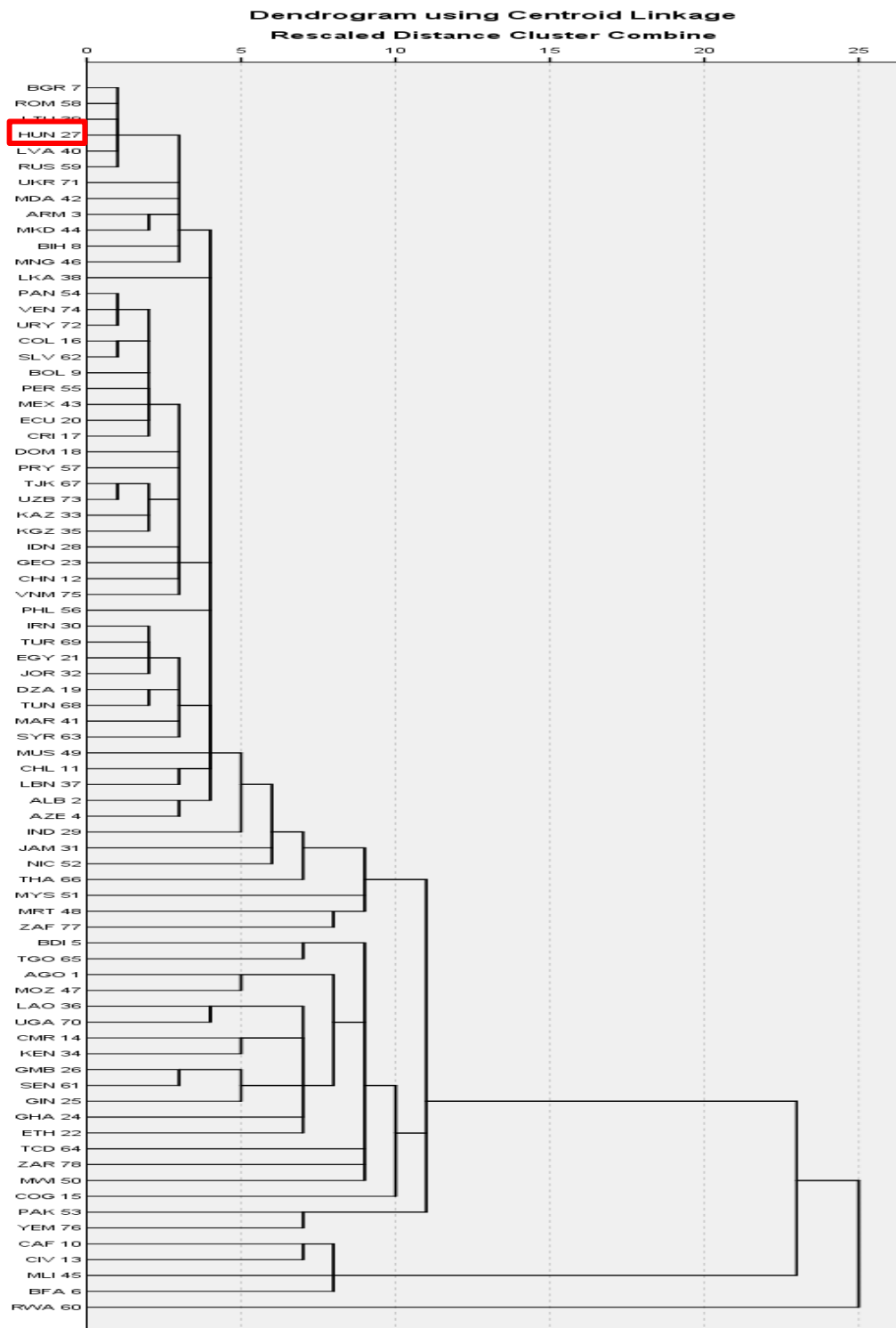
Az összehasonlító vizsgálat során elsőként az humán erőforrások színvonalának fejlettsége alapján (1. táblázat) az egyes összevetett országoknak az összehasonlítását végeztem el (2. ábra). Ebből a szempontból közel harminc mutató szám közel egyidejű figyelembe vételével végeztem el a klaszter analízist.

1.Táblázat Humán erőforrás mutató számai

	Humán erőforrás
k1001	Bukásmentesség a középiskolában (%)
k1002	Bukásmentesség a középiskolában, nők esetén (%)
k1004	Nők aránya a parlamentben (%)
k1012	Tanár-diák arány az általános iskolában
k1013	Tanár-diák arány a középiskolában
k1021	Általános iskolába a nők-férfiak beiratkozásának aránya a férfiakkhoz képest (%)
k1022	Középiskolában a nők-férfiak beiratkozásának aránya (%)
k1023	Felsőoktatásban való nők-férfiak beiratkozásának arány (%)
k1024	Általános-és középiskolai rendszerbe részt vevő fiúk-lányok aránya (%)
k1025	Fiatal írni-olvasni tudó nők-férfiak aránya (15-24 évesek %)
k1032	Női évismétlők az általános iskolában (%-a a női beiratkozottaknak)
k1033	Férfi évismétlők az általános iskolában (%-a a férfi beiratkozottaknak)
k1034	Összes évismétlők száma az általános iskolában (%-a az összes beiratkozó)
k1035	Női évismétlők a középiskolában (%-a a női beiratkozottaknak)
k1036	Férfi évismétlők a középiskolában (%-a a férfi beiratkozottaknak)
k1037	Összes évismétlők száma a középiskolában (%-a az összes beiratkozó)
k1062	Iskola előkészítőbe beiratkozottak (teljes %-a)

k1063	Iskola előkészítőbe női beiratkozottak (teljes %-a)
k1064	Iskola előkészítőbe férfi beiratkozottak (teljes %-a)
k1065	Általános iskolába beiratkozottak (teljes %-a)
k1067	Általános iskolába női beiratkozottak (bruttó %)
k1068	Általános iskolába női beiratkozottak (nettó %)
k1069	Általános iskolába férfi beiratkozottak (bruttó %-a)
k1070	Általános iskolába férfi beiratkozottak (nettó %-a)
k1071	Magán általános iskolába való beiratkozás (% az összes általános iskolának)
k1083	Középiskolai oktatás időtartama (év)
k1085	Középiskolai oktatásban résztvevő diákok (nők %-a)
k1130	65 év feletti nők (partnerek %-a)
k1131	65 év feletti férfiak (partnerek %-a)
k1165	Felsőoktatási oktatók közül a nők aránya (nők %-a)
k1181	Általános iskolába való összes beiratkozások száma (nettó %)
k1182	Általános iskolába való nők beiratkozások száma (nettó %)
k1183	Általános iskolába való férfiak beiratkozások száma (nettó %)
k302	Foglalkoztatás a népesség arányában, 15 év feletti nők esetén (%)
k303	Foglalkoztatás a népesség arányában, 15 év feletti férfiak esetén (%)
k304	Foglalkoztatás a népesség arányában, az teljes 15 év feletti lakosság esetén (%)
k305	Foglalkoztatás a népesség arányában, 15-24 év közötti nők esetén (%)
k306	Foglalkoztatás a népesség arányában, 15-24 év közötti férfiak esetén (%)
k307	Foglalkoztatás a népesség arányában, a teljes 15-24 év közötti lakosság esetén (%)
k366	Cégek által nyújtott továbbképzések (cégek %-ában)
k369	Cégek esetén a női részvétel a tulajdonban (cégek %-ában)
k452	Bruttó beviteli arány, 1. kategória, nők esetén (érintett korcsoport %-ában)
k453	Bruttó beviteli arány, 1. kategória, férfiak esetén (érintett korcsoport %-ában)
k454	Bruttó beviteli arány, 1. kategória, összesen (érintett korcsoport %-ában)

k471	Egy főre eső egészségügyi kiadások, PPP (állandó, 2005 nemzetközi \$ számolva)
k601	Munkavégzésben résztvevő nők aránya (15 év feletti női lakosság %-ában)
k602	Munkavégzésben résztvevő férfiak aránya (15 év feletti férfi lakosság %-ában)
k603	Munkavégzésben résztvevő népesség aránya (15 év feletti összes lakos %-ában)
k612	Születéskor várható élettartam, nők esetén (év)
k613	Születéskor várható élettartam, férfiak esetén (év)

2.ábra Az emberi erőforrás fejlettségének vizsgálata nemzetközi összehasonlításban

Az elemzés legfőbb tanulsága, hogy az egyes vizsgált ország csoportok között alapvetően a földrajzi elhelyezkedés és a hasonló gazdaságtörténeti háttér alapján vonható párhuzam. A bemutatott ábrából szemléletesen kitűnik, az úgynevezett dendogramból, hogy a fejlődő világ országai jelentős mértékű hasonlóságot mutatnak egymáshoz, de ugyanez látható például Szovjet Közép-Ázsiai Tagköztársaságok, Tádzsikisztán, Üzbegisztán, Kazahsztán és Kirgizisztán példáján is.

Figyelemre méltó hasonlóság mutatható ki ugyanakkor India, Kína és Vietnám humán erőforrás fejlettsége alapján. Érdekes, hogy a török kultúrához kapcsolódó államok, Törökország és Irán között is milyen jelentős hasonlóság mutatható ki e tényezők alapján, illetve hogy az arab világ számos országai milyen nagyfokú hasonlóságot tükröznek egymáshoz képest.

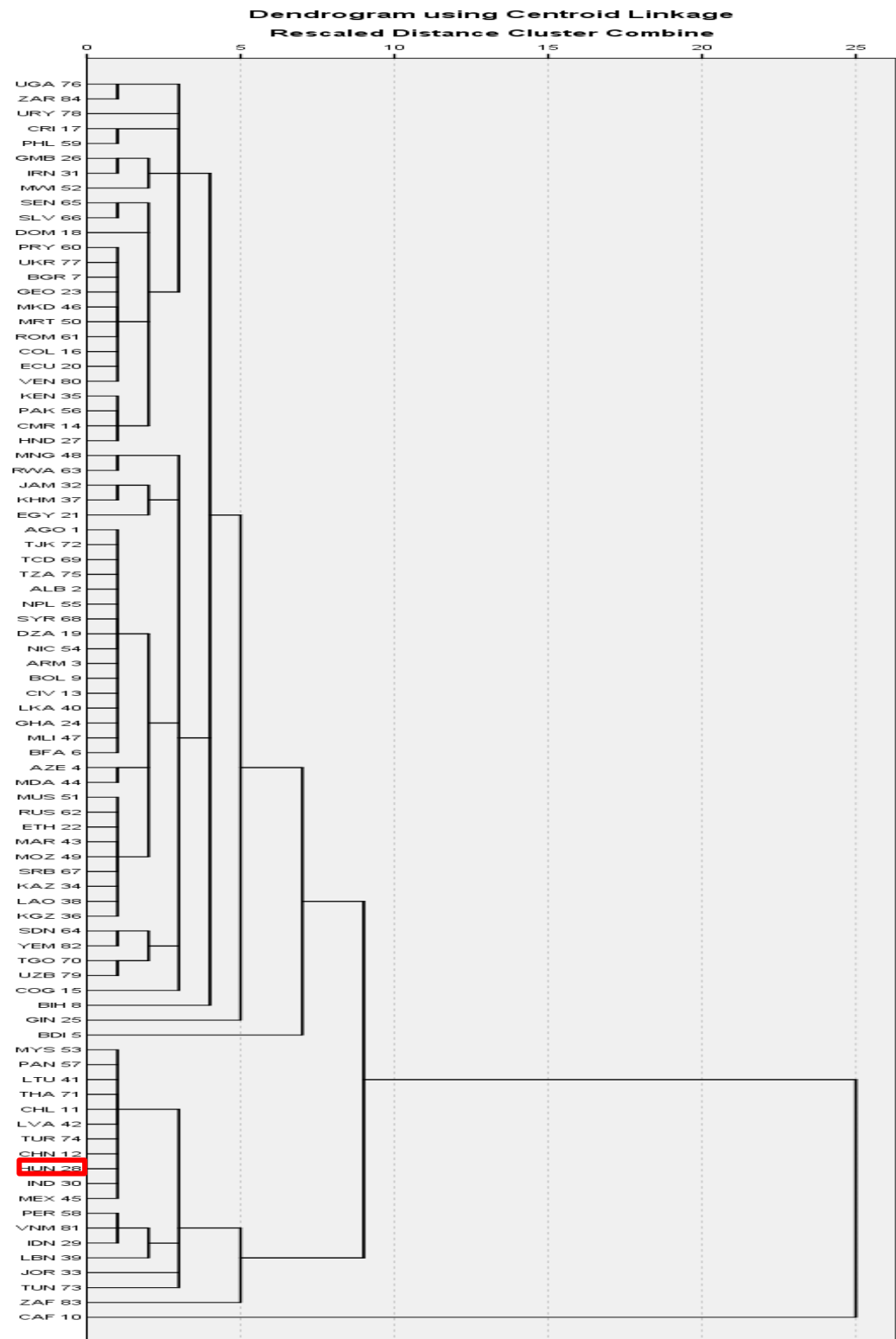
Ebből a szempontból Magyarország azonos klaszterbe került a több, más volt szocialista országgal, például Bulgáriával, Litvániával és Oroszországgal. Jelentős mértékű különbség tapasztalható azonban ezen ország csoportok, Ukrajna valamint Moldávia között. Ez azt szemlélteti, hogy ezen országok, ide tartozik hazánk is, humán erőforrás fejlettsége szempontjából is abba a poszt-szocialista ország csoportokba tartozik, amelyikbe a többi közép-kelet-európai országok is sorolhatóak. Ez a humán erőforrás szempontjából egy viszonylag kedvező értéket jelent, de célszerű figyelembe vennünk, hogy ebben a hasonlóságban az is jelen van, hogy a magyar társadalom is hasonlóan számos közép és kelet európai társadalomhoz, napjainkra az előregedő társadalmak közé tartozik, ennek összes kényszerű hátrányával és negatív következményével együtt. Jól látható az ábrából, hogy nem volt képes Magyarország felzárkózni a legfejlettebb országok csoportjához a humán erőforrás fejlettsége szempontjából.

4.2. A logisztikai infrastruktúra fejlettsége

Ha a vizsgálatainkat a logisztikai-infrastruktúra fejlettsége alapján végezzük a 2. táblázatban levő mutatók alapján, és ennek a hasonlóságát vizsgáljuk meg. A mutatók az alábbiak voltak:

2.Táblázat Logisztikai teljesítménymutatók

kód	LOGISZTIKAI TELJESÍTMÉNY MUTATÓK
k626	Logisztikai teljesítmény index: a szállítmányok nyomon követésének képessége (1=alacsony, 5=magas)
k627	Logisztikai teljesítmény index: szakértelem és minőségi logisztikai szolgáltatások (1=alacsony, 5=magas)
k628	Logisztikai teljesítmény index: könnyen rendezhető, versenyképes ár elszállítása (1=alacsony, 5=magas)
k629	Logisztikai teljesítmény index: hatékony vámkezelési eljárások (1=alacsony, 5=magas)
k630	Logisztikai teljesítmény index: gyakori szállítások esetén a címzetthez menetrend szerinti vagy várható kiszállítási idő (1=alacsony, 5=magas)
k631	Logisztikai teljesítmény index: összes (1=alacsony, 5=magas)
k632	Logisztikai teljesítmény index: minőségi kereskedelem és a közlekedéssel kapcsolatos infrastruktúra (1=alacsony, 5=magas)
k1014	Kikötői infrastruktúra minősége, WEF (1=nagyon fejletlen, 7= jól fejlett és hatékony nemzetközi szabványok)

3.ábra Logisztikai infrastruktúra fejlettségének vizsgálata nemzetközi összehasonlításban

A 3.ábrán jól látható, hogy ebből a szempontból is markáns különbségek vannak a vizsgált országok között. Ugyanakkor ezen a területen a logisztikai-infrastruktúra fejlettsége alapján már korántsem annyira egyértelmű az egyes országok közötti hasonlóság és földrajzi elhelyezkedés megegyezése.

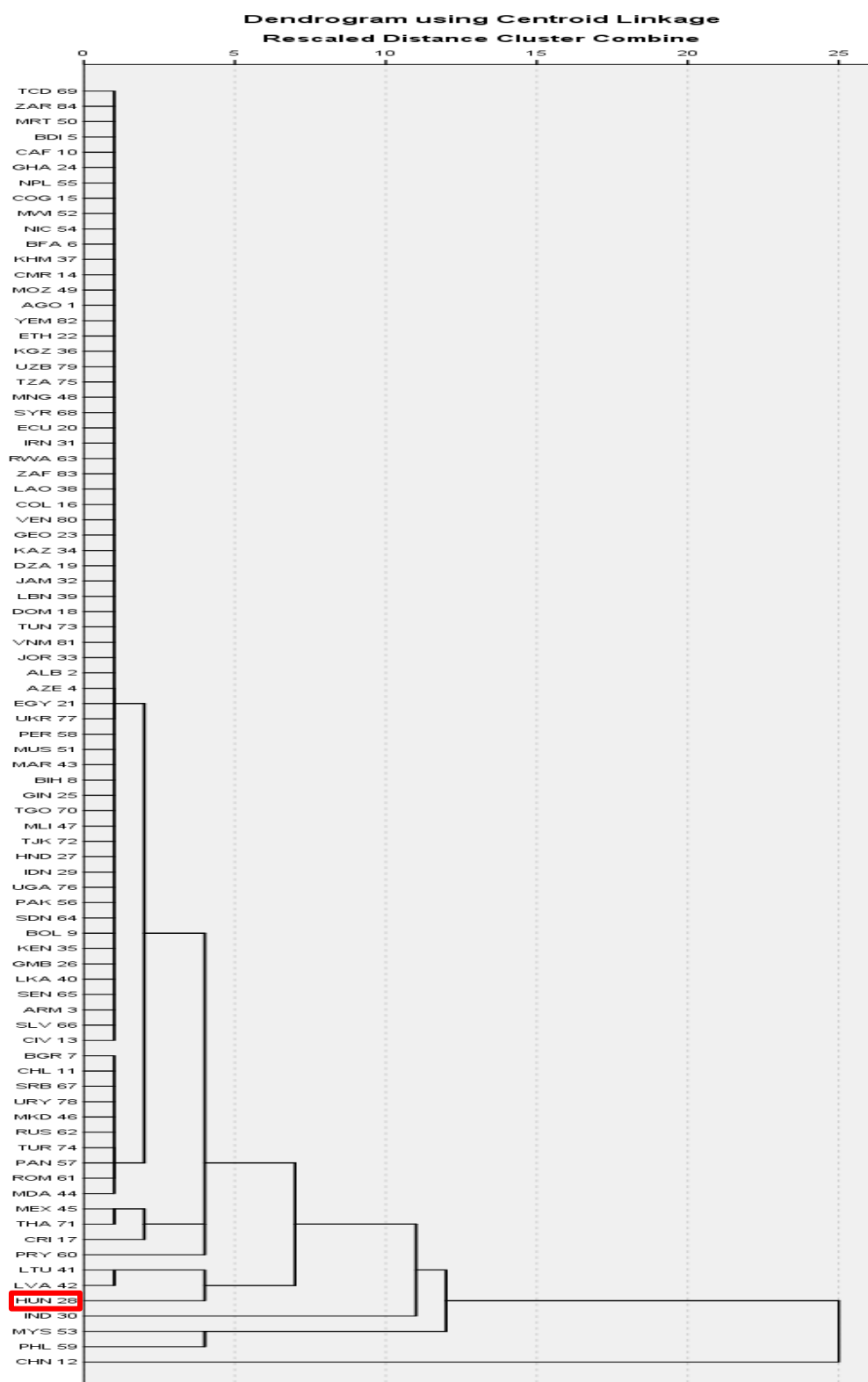
A magyar logisztikai-infrastruktúra teljesítő képességét a több dimenziós skálázás alapján megközelítően az indiai, a thaiföldi, a lett és a török logisztikai-infrastruktúra fejlettségéhez hasonlíthatjuk. Ez az egybeesés arra is felhívja a figyelmet, hogy ezen a területen nagyon jelentős lemaradásban vagyunk, ami sajnos egy olyan versenyképességi hátrányt jelent, amelyik nagyon nehezen kezelhető és megindokolható lemaradást jelent a magyar gazdaság szereplőinek, összehasonlítva más országok logisztikai-infrastruktúrájával.

4.3. Az info-kommunikációs és K+F infrastruktúra összehasonlító vizsgálata

Magyarország ezen tényezők alapján a tudományos technikai haladás szempontjából fontos mutatók (3. táblázat), tudományos teljesítmények, az infokommunikációs társadalom kialakulását figyelembe véve érdekes módon Litvániával, Lettországgal került azonos klaszterbe (4. ábra). Ez azt igazolja, hogy hazánknak minden probléma és nehézség ellenére is sikerült elkerülnie azt a hátrányt és csapdát, amely infokommunikációs társadalomtól történő lemaradást hordoz magában.

3.Táblázat Info-kommunikációs és K+F infrastruktúra mutatók

kód	INFO-KOMMUNIKÁCIÓS INFRASTRUKTÚRA ÉS K+F
k1018	Tudományos és műszaki folyóiratok cikkek
k372	Széles sávú internet előfizetők (/100 ember)
k584	Internet használók (/100 ember)
k497	ICT termék export (az összes termék export %-ában)
k498	ICT termék import (az összes termék export %-ában)
k499	ICT szolgáltatások exportja (szolgáltatások exportjának %-ában, BoP)

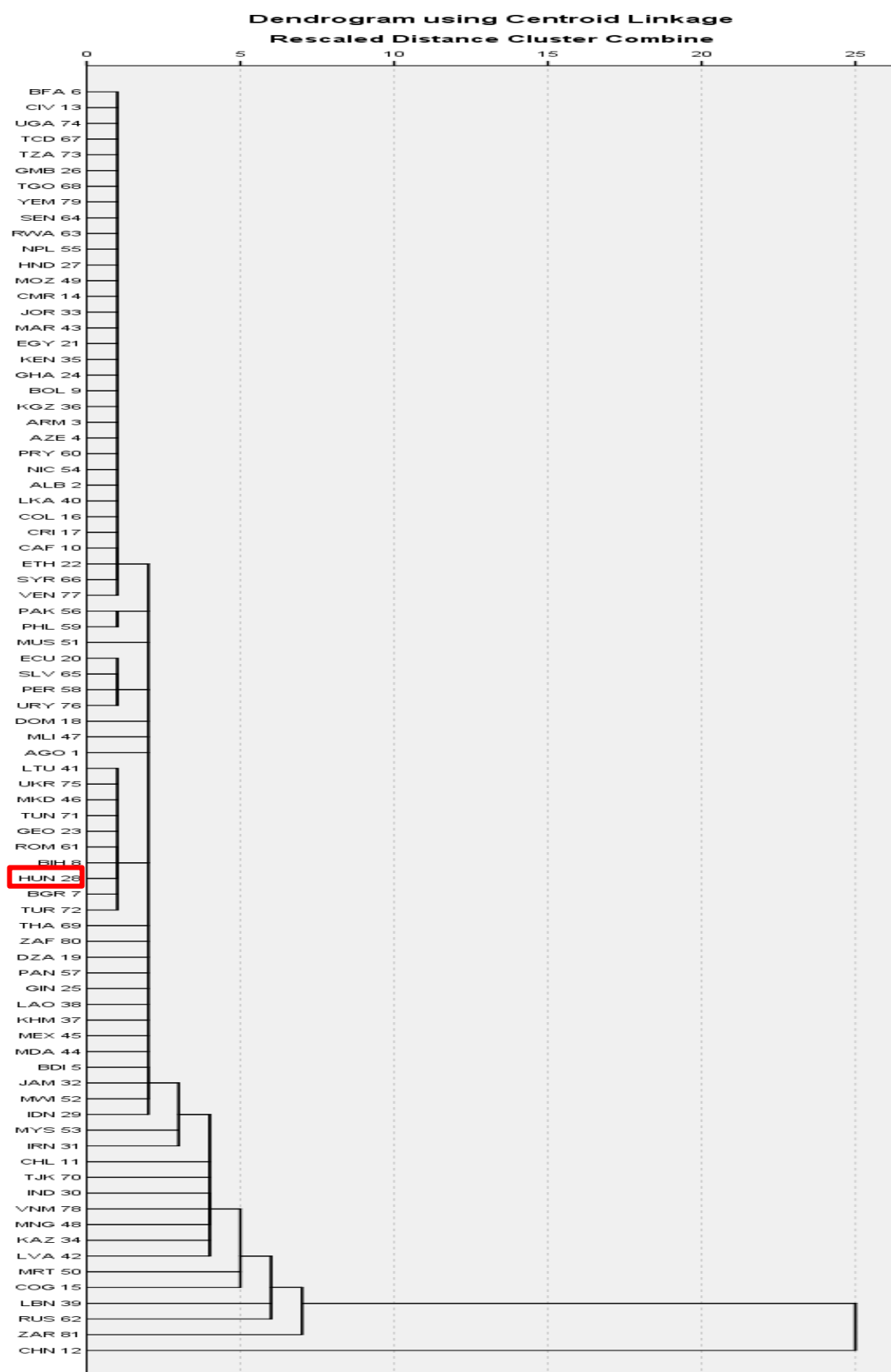
4.ábra Az info-kommunikációs és K+F infrastruktúra összehasonlító vizsgálata nemzetközi összehasonlításban

4.4. A vizsgált országok összevetése pénzügyi mutatóik alapján

Ha a vizsgálatainkat a különböző országokra jellemző pénzügyi mutatók (*4. táblázat*) alapján végezzük el, akkor ebből szemléletesen kitűnik, hogy Magyarország egy olyan klaszterbe tartozik, amelynek tagjai, részben egyes észak-afrikai országok, például Tunézia, Bulgária, Románia, Törökország, Litvánia, Ukrajna valamint részben néhány volt szovjet tagköztársaságból létrejött állammal (5. ábra) Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a magyar gazdaság pénzügyi állapotát is alapvetően azok az összefüggések jellemzik, amelyek a többi feltörekvő piacot is leírják, és amelyek jellemzők azokra az adóság-válsággalküzdő államokra, amelyekben az elmúlt években a gazdasági átalakulás, a gazdasági szerkezet változása óhatatlanul a pénzügyi egyensúly megbomlásához vezetett nagyon sok esetben. A feszültségeket tovább élezte a 2008-ban kirobbant adósság-válság kérdése.

4. Táblázat Pénzügyi mutatók

	PÉNZÜGYI MUTATÓK
k100	Tágabb értelemben vett pénzmennyiség a teljes tartalék arányából
k1005	Közös és nyilvánosság számára garantált adószolgáltatás (kiviteli %, kivéve a munkavállalók átutalásait)
k1007	Nyilvános adóslista elérhetősége (felnőttek %-a)
k11	Korrigált megtakarítás: állóeszköz értékcsökkenése (GNI %-a)
k12	Korrigált megtakarítás: állóeszköz (jelenlegi US\$)
k128	Követelések a központi kormány felé (tágabb értelemben vett pénz éves növekedésének %-a)
k129	Követelések a központi kormány felé, stb. (GDP %-ában)
k13	Összevetett megtakarítások: oktatási kiadások (GNI %-ában)
k132	Követelések a magán szektorban (tágabb értelemben vett pénznek az éves növekedés %-a)
k16	Korrigált megtakarítások: energia kimerülés (jelenlegi US\$)
k18	Korrigált megtakarítások: ásványi anyag kimerülés (GNI %-ában)
k19	Korrigált megtakarítások: ásványi anyag kimerülés (jelenlegi US\$)
k26	Korrigált megtakarítások: részecske kibocsátási kár (jelenlegi US\$)
k27	Serdülő termékenységi mutatók (születés / 1000 nő, 15-19 év közöttiek)
k29	Eltartottak aránya, idősök esetén (lakossági munkavállalók korának %-ában)
k768	Tiszta migráció
k1116	Rövid lejáratú hitelek (az összes külső hitel %-a)
k1117	Rövid lejáratú hitelek (az összes tartalék %-a)
k1180	Teljes adósság szolgáltatás (GNI %-a)
k212	Hitel méretének információi (0=alacsony, 6=magas)
k213	Növénytermesztési mutató (2004-2006 = 100)
k241	DEC alternatív konverziós tényező (LCU / US\$)
k368	Cégek banki beruházás finanszírozásai (Cégek %-ában)

5.ábra A vizsgált országok összevetése pénzügyi mutatóik alapján

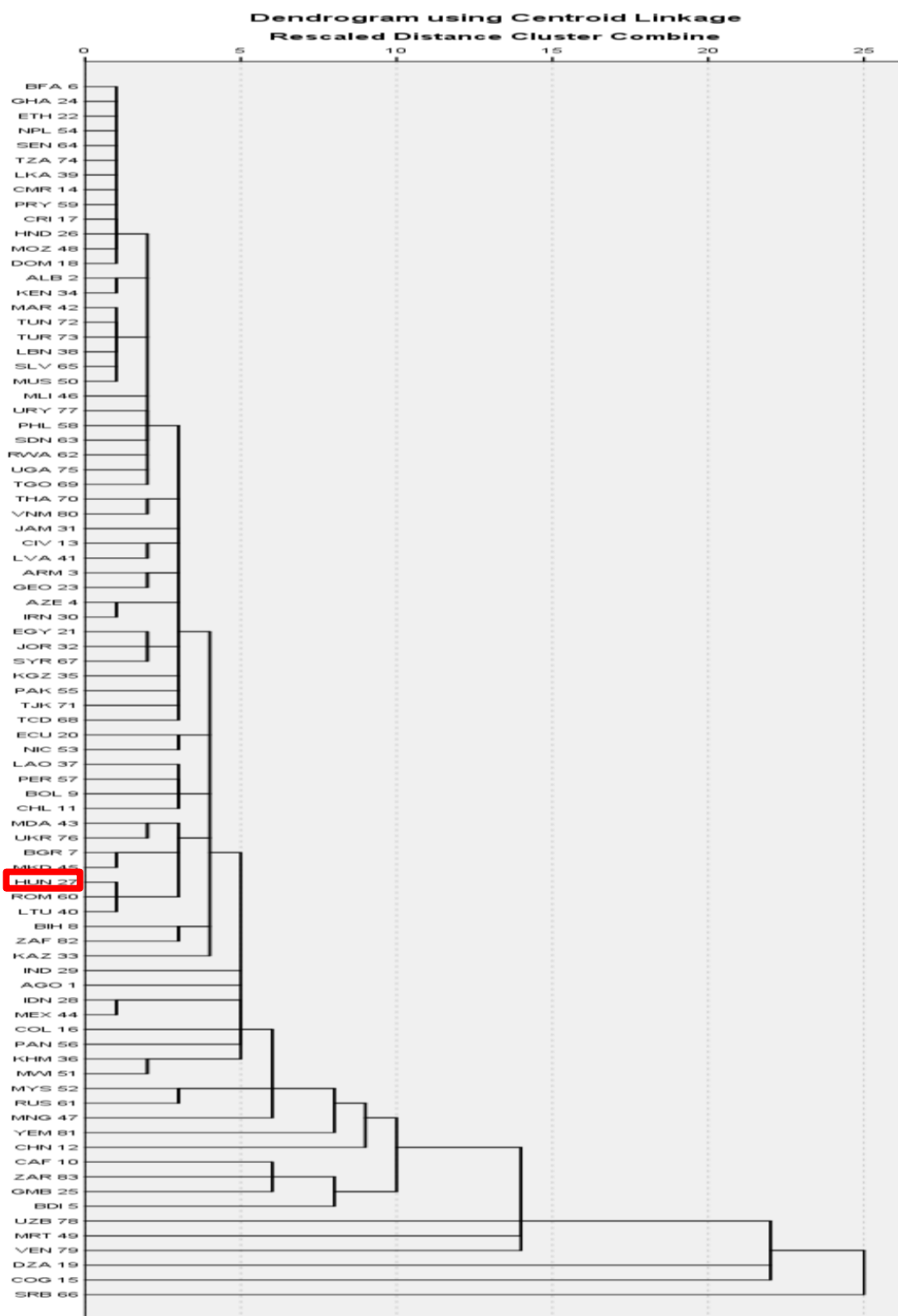
4.5 Vizsgált országok elemzése a természeti erőforrásaik és azok védelme alapján

A természeti erőforrások alapján (5. táblázat) elvégzett klaszter analízis elemzéséből kitűnik, hogy különböző országok rendkívül erős különbségeket mutatnak ezen a téren is. Az összes többi országhoz képest jelentős eltérést mutatnak egyes országok, például Üzbegisztán, Venezuela, Kongó vagy Szerbia természeti erőforrás ellátottság mutatói.

Ebből a szempontból Magyarországról az állapítható meg, hogy a román és litván fajlagos mutatókhoz tekinthetők legközelebbinek a magyar természeti erőforrások és az ezekkel való gazdálkodás helyzete. Valószínűleg ez azzal is magyarázható, hogy az elmúlt években mindkét államban erőteljesen csökkent a természeti erőforrások terhelése és a környezeti terhelés nagymértékben visszaesett abból adódóan, amely köszönhető voltállamokban mélyreható strukturális válságok robbanásának, amelyek nyilvánvaló mértékben rontották a természeti erőforrások kihasználtságát és kisebb erőforrás használathoz vezettek.

5.Táblázat Természeti erőforrások és védelmük mutatói

kód	TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK ÉS VÉDELMEK
k54	Éves édesvíz kivonások, hazai (az összes édesvíz kivonásának %-a)
k55	Éves édesvíz kivonások, ipari (az összes édesvíz kivonásának %-a)
k56	Éves édesvíz kivonások, összesen (az összes édesvíz kivonásának %-a)
k59	Szántóföldek (szárazföld %-ában)
k688	Ásványi anyag díjak (GDP %-ában)
k844	PM10, országos szinten (mikrogramm / m ³)
k381	Erdő területek (szárazföld %-ában)
k383	Erdészeti díjak (GDP %-ában)
k1030	Egy főre jutó megújuló édesvízi források (m3)
k1163	Szárazföldi és tengeri védett területek (összes védett terület %-a)
k1164	Védett területek (összes földterület %-a)
k1184	Összes természeti erőforrás díjai (GDP %-a)
k1185	Összes tartalék (az összes külső adósság %-a)
k1189	Teljes adókulcs (kereskedelmi nyereség %-a)
k1252	Víz előállítás, összesen (jelenlegi 2000 US\$ GDP/ az összes édesvíz kivonásának m ³)
k134	CO ₂ kibocsátás (kg / a GDP 2005 PPP \$)
k137	CO ₂ kibocsátás (egy főre eső mennyiség, tonnában kifejezve)
k140	Gáz üzemanyag használatokor keletkezett CO ₂ kibocsátás (összes %-ában)
k142	"Folyékony" üzemanyag használatokor keletkezett CO ₂ kibocsátás (összes %-ában)
k258	Aszályok, árvizek, szélsőséges hőmérsékletek (népesség %-ában, átlag 1990-2009 között)
k404	GEF ellátási mutatók a biodiverzitásra (0=nincs lehetőség a biodiverzitásra, 100=maximális)

6.ábra Klaszter elemzése a természeti erőforrásaik és azok védelme alapján

4.6. A vizsgált országok gazdasági és piaci szerkezete

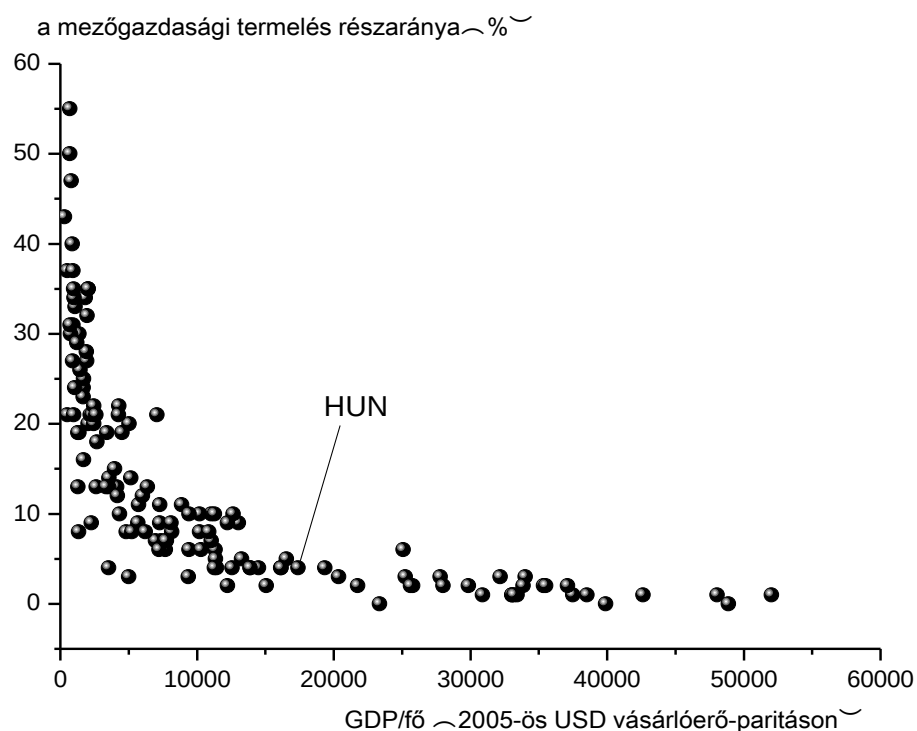
Vizsgálataim következő részében a különböző országok gazdaságának szerkezetét hasonlítottam össze a táblázat adatai alapján. Az 9. ábrából jól látható, hogy érdekes módon a gazdaság felépítése alapján az eltérő államok olyan szerkezetre bomlanak, amelyek csak nagyon kis mértékben felelnek meg a földrajzi-történelmi adottságaiknak illetve hagyományaiknak, és ennek alapján a magyar gazdaság sok esetben a fejlődő világ országaihoz hasonlít nagyon sok szempontból.

A 7. és a 8. ábra kiválóan szemlélteti, hogy a mezőgazdasági termelés részaránya az egyes országok gazdasági fejlettségének függvényében csökkenő tendenciát mutat. Igazolja azt is, hogy a gazdasági fejlettség és az élelmiszeripari termékek exportja között azonban nem mutatható ki ilyen tendencia.

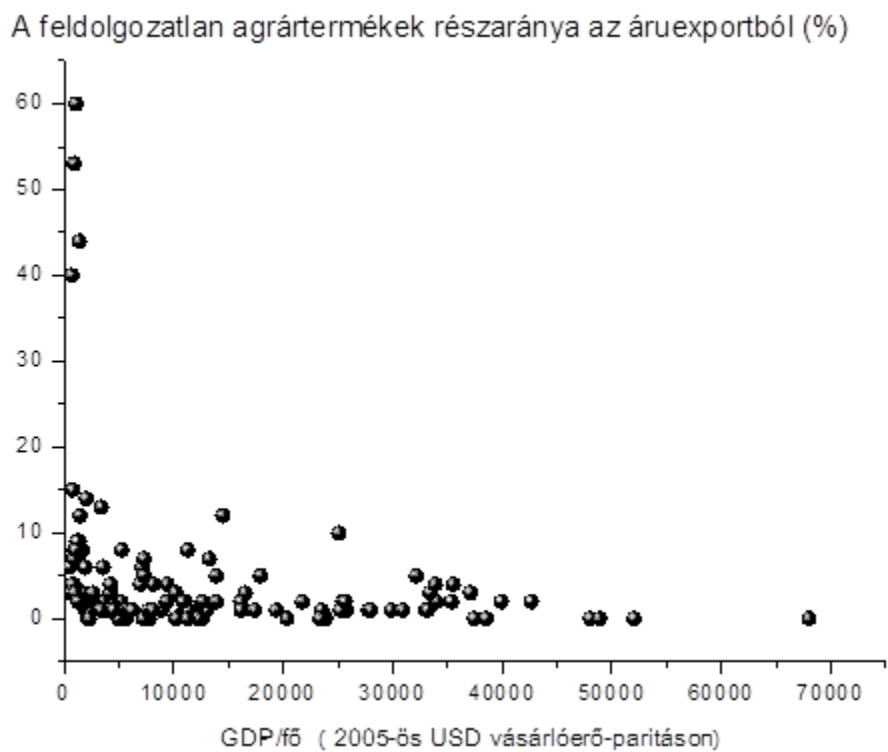
Kutatásaim e szakaszának összefoglalásaként azt állapíthatjuk meg, hogy a magyar gazdaság az elmúlt években jelentős mértékű átalakulásokon ment keresztül. Ezen átalakulások nagyon sok esetben hozzájárultak a gazdaság európai integrációjához, de összességében az tűnik ki, hogy a gazdaság szerkezete nagyon sok esetben sokkal inkább a fejlődő országok bizonyos országaival mutat párhuzamot, sem mint a fejlett államok gazdaságával. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a magyar gazdaságban a modernizáció kérdése és kényszere továbbra is napirenden kell, hogy legyen, mert a globális összehasonlítás szempontjából a magyar gazdaság szerkezete, fejlettsége, tőkevonzó képessége sok esetben nem éri el a környező országok hasonló mutatóinak a szintjét sem.

6.Táblázat: Gazdasági szerkezeti mutatói

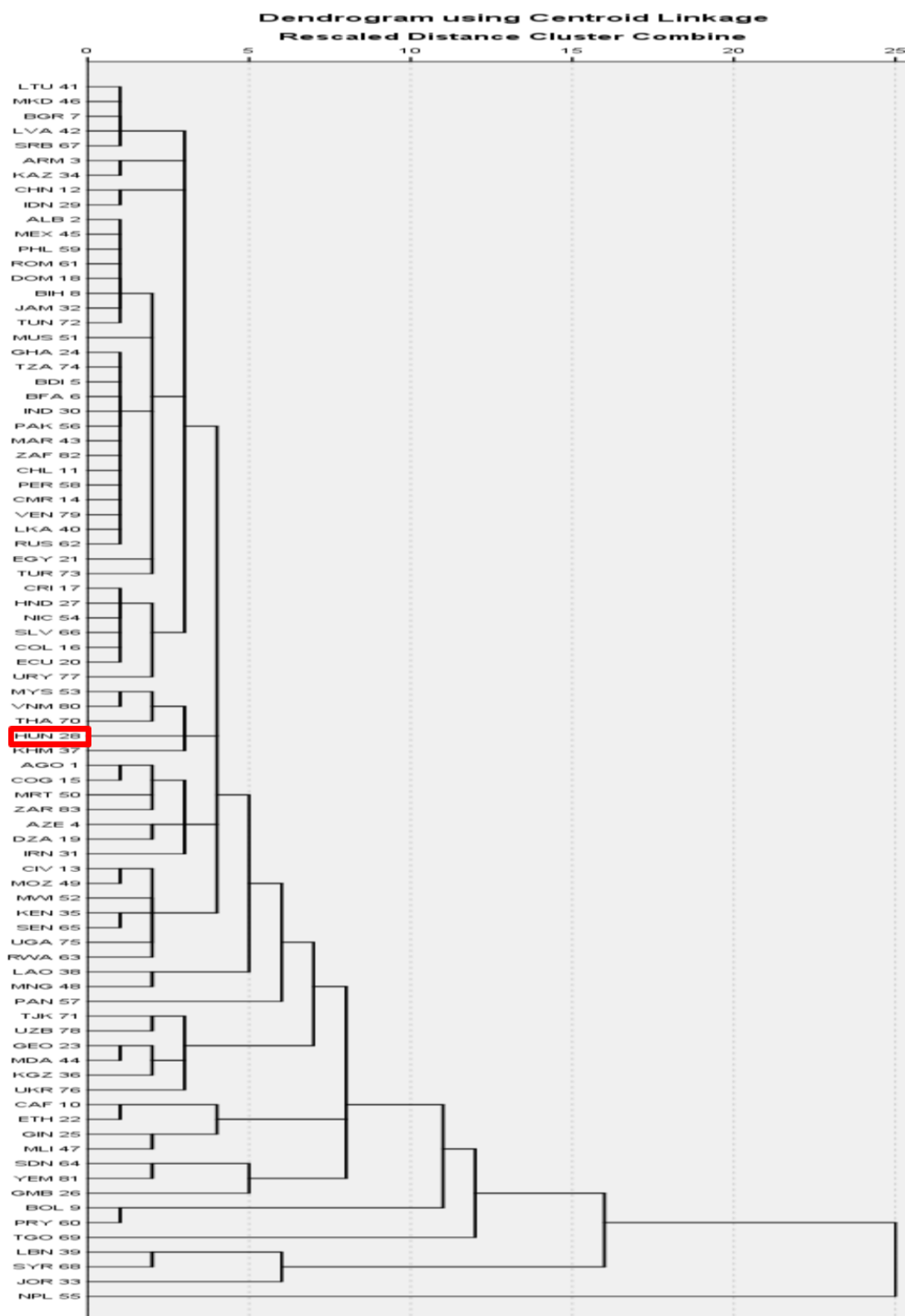
Kód	GAZDASÁGI SZERKEZET MUTATÓI
k645	Gyártás, hozzáadott értéke (GGDP %-ában)
k660	Fejlődő gazdaságok esetén export árucikkek Európában és Közép-Ázsiában (az összes áruexport %-a)
k661	Fejlődő gazdaságok esetén export árucikkek Latin-Amerikában és a Karibi térsgben (az összes áruexport %-a)
k662	Fejlődő gazdaságok esetén export árucikkek Közel-Keleten és Észak-Afrikában (az összes áruexport %-a)
k663	Fejlődő gazdaságok esetén export árucikkek Dél-Ázsiában (az összes áruexport %-a)
k664	Fejlődő gazdaságok esetén export árucikkek Szubszahara-Afrika régiójában (az összes áruexport %-a)
k665	Fejlődő gazdaságok gazdasági régióinak kívüli árucikk exportja (az összes áruexport %-a)
k666	Fejlődő gazdaságok gazdasági régióinak belüli árucikk exportja (az összes áruexport %-a)
k667	Áru export az Arab Világ gazdaságában (az összes áruexport %-a)
k668	Magas jövedelmű gazdasági régiók áru exportja (az összes áruexport %-a)
k671	Adat szolgáltató gazdasági régiók áru importja, fennmaradó régiók (az összes áruexport %-a)
k681	Magas jövedelmű gazdasági régiók áru importja (az összes áruexport %-a)
k682	Árukereskedelem (GDP %-ában)
k1101	Szolgáltatások, stb., hozzáadott értékek (GDP %-a)

7. Ábra Az egyes országok gazdasági fejlettsége és a mezőgazdasági termelés részaránya

8. ábra Feldolgozatlan agrártermékek részaránya az áruexportból

9.ábra Vizsgált országok gazdasági és piaci szerkezete

Ha a vizsgált országok helyzetét a gazdaságpolitikai eszköztár (7. táblázat) alapján vizsgáljuk, akkor ebből kitűnik, hogy hazánk helyzete a többi volt szocialista országhoz, áll közel.

7.Táblázat Gazdaságpolitikai mutatói

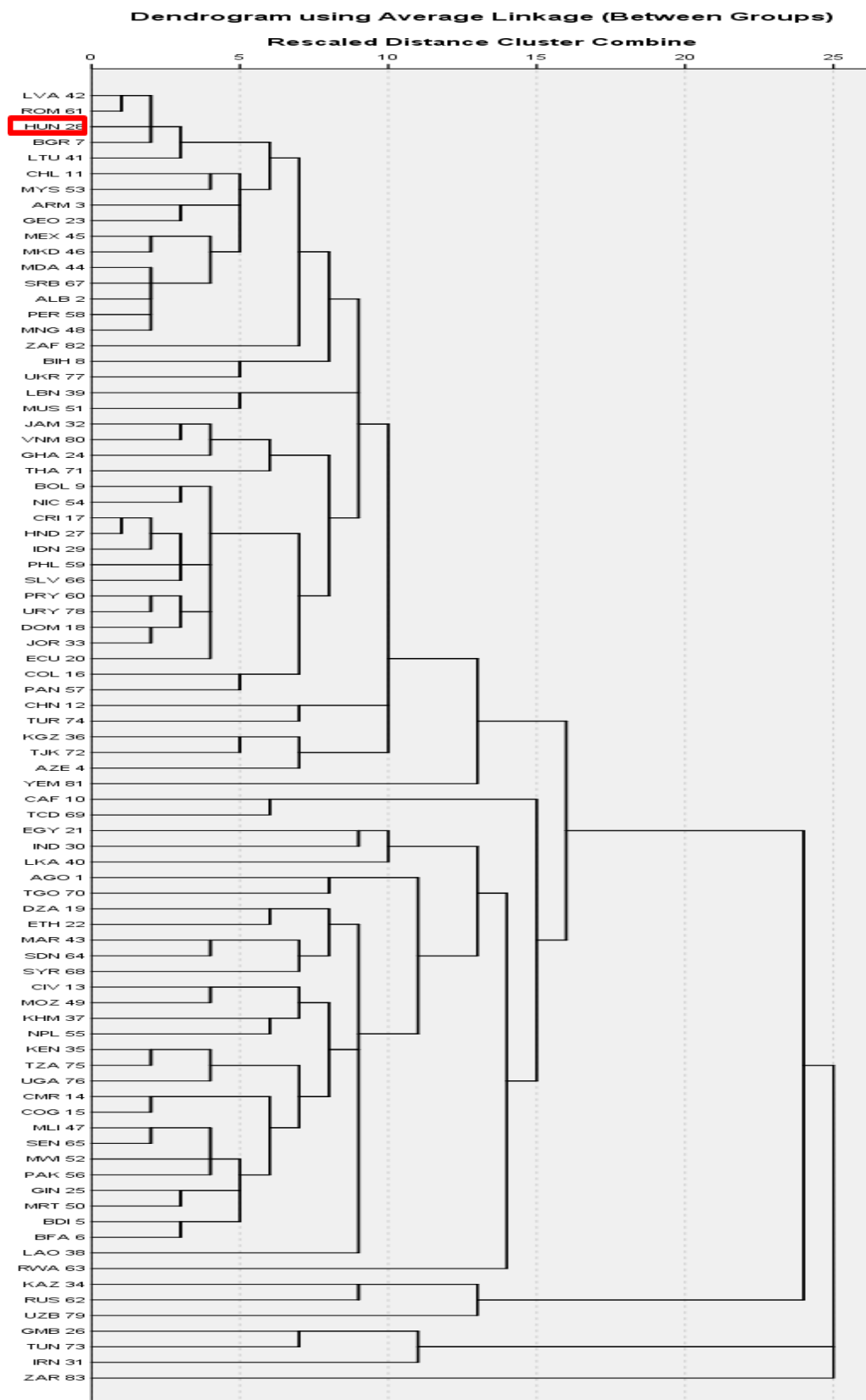
	GAZDASÁGPOLITIKA
k1109	Nemzetközi vámsor megoszlása az előállított termékek esetén (%)
k1110	Nemzetközi vámsor megoszlása az elsődleges termékek esetén (%)
k1111	Speciális vámsor megoszlása az minden termékek esetén (%)
k1112	Speciális vámsor megoszlása az előállított termékek esetén (%)
k1113	Speciális vámsor megoszlása az elsődleges termékek esetén (%)
k1122	"Start up" regisztrálások az üzleti életben (szám)
k1126	Törvényes jog szilárdságának mutatói (0=gyenge, 10=erős)
k1132	Egyszeri, minden termékre alkalmazott vámtarifa (%)
k1133	Egyszeri, minden kézműves termékre alkalmazott vámtarifa (%)
k1134	Egyszeri, elsődleges termékre alkalmazott vámtarifa (%)
k1135	Minden termékekre vonatkozó súly vámtarifa (%)
k1136	Gyártott termékekre vonatkozó súly vámtarifa (%)
k1137	Elsődleges előállított termékekre vonatkozó súly vámtarifa (%)
k1138	Egyszeri, minden termékre vonatkozó legnagyobb kedvezményű vámtétel (%)
k1139	Egyszeri, gyártott termékre vonatkozó legnagyobb kedvezményű vámtétel (%)
k1140	Egyszeri, elsődleges termékre vonatkozó legnagyobb kedvezményű vámtétel (%)
k1141	Minden termékre vonatkozó legnagyobb kedvezményű súlyra megszabott vámtétel (%)
k1171	Tulajdon regisztrációhoz szükséges idő (nap)
k101	Vámeljárási terhei, WEF (1=gazdaságtalan, 7=rendkívül hatékony)
k102	Vállalkozás nyilvánosságra hozatalának a mértéke (0=kevesebb közzététel, 10=több közzététel)
k189	Egy üzlet beindításához szükséges pénz mennyiség (GNI % / egy fő)

k190	Export költségei (US\$ / konténer)
k191	Import költségei (US\$ / konténer)
k254	Exporthoz szükséges dokumentumok (szám)
k255	Importhoz szükséges dokumentumok (szám)
k259	Egyszerűen véghezvitt üzleti mutatók (1=leginkább vállalkozásbarát szabályok)
k363	Tüzelési költség (heti szemét mennyiség)
k642	Hivatalnokkal szükséges kezelési idő (kezelési idő %-ában)
k996	Raktárépítések (mennyiség)
k997	Szerződésértékesítési eljárások (mennyiség)
k998	Tulajdoni regisztrációs eljárások (mennyiség)
k1167	Egy raktár felépítéséhez szükséges idő (nap)
k1168	Egy szerződés érvényesítéséhez szükséges idő (nap)
k1169	Villamos energia használatához szükséges idő (nap)

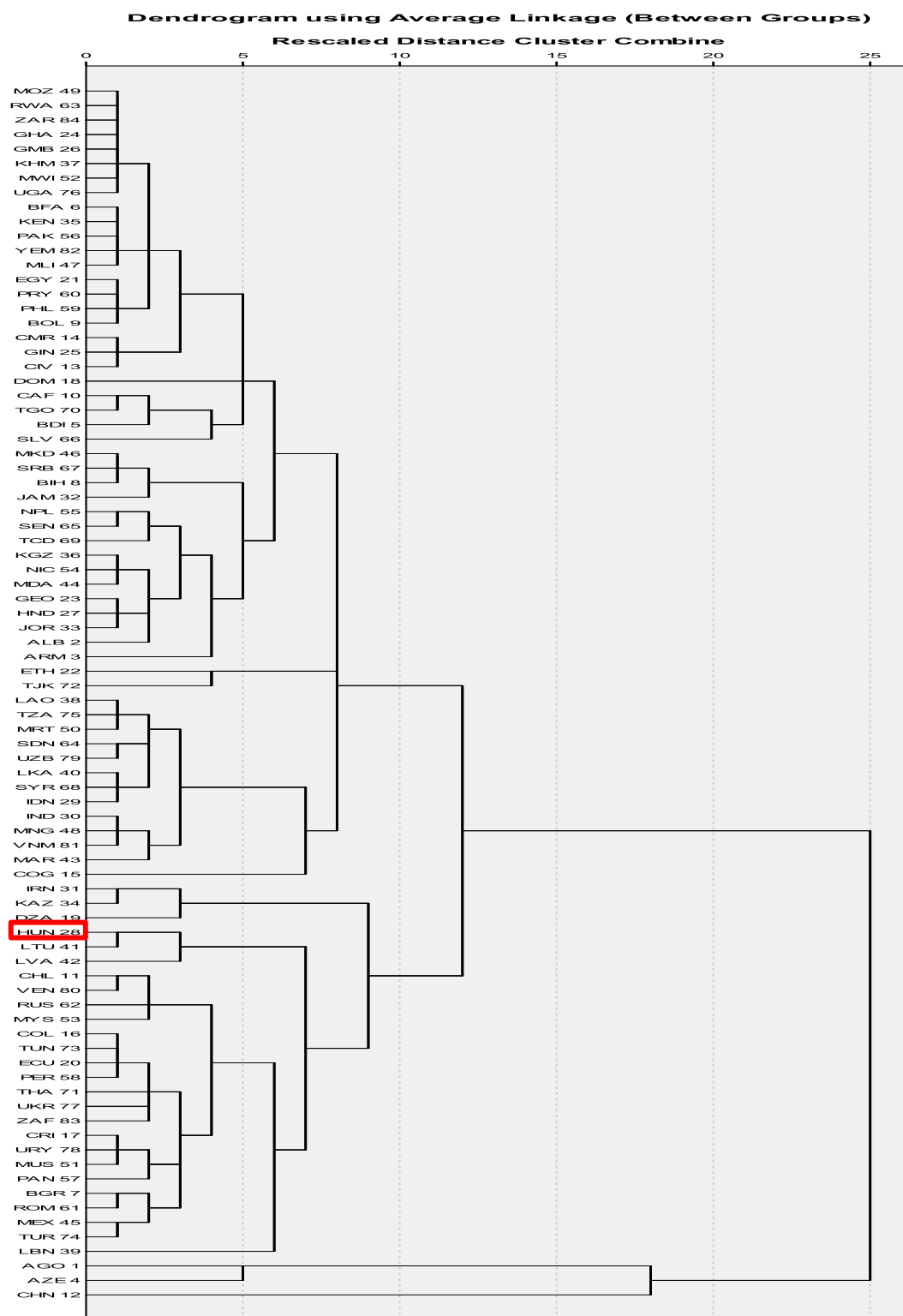
Ha vizsgálatainkat a gazdasági fejlettség főbb mutatói szerint végezzük (8. táblázat) akkor ebből azt láthatjuk, hogy hazánk a litván és a lett gazdasággal kerül megközelítően azonos csoportba.

8.Táblázat Gazdasági fejlettség mutatói

kód	GAZDASÁGI TELJESÍTMÉNY
k397	Egy főre eső GDP, PPP (állandó 2005-ös nemzetközi \$ kivetítve)
k422	Egy főre jutó GNI, PPP (jelenlegi nemzetközi \$ vetítve)
k392	GDP növekedés (éves %)
k432	Bruttó felhalmozás (GDP %-ában)
k440	Bruttó hazai megtakarítások (GDP %-ában)
k488	Háztartások végső fogyasztási kiadásai, stb. (GDP %-ában)

10.ábra Az egyes országok klaszter elemzése gazdaságpolitikájuk alapján

11.ábra Az egyes országok klaszter elemzése gazdasági fejlettségük alapján

4.7. SWOT elemzése a magyar élelmiszeripar versenyképességére ható tényezők alapján

Munkámban az élelmiszeripari vezetőkkel, tanáraimmal folytatott konzultációk alapján meghatároztam a versenyképesség növelésének legfőbb akadályait és lehetőségeit. Ezeket a táblázatban foglaltam rendszerbe.

9.Táblázat A magyar élelmiszergazdaság SWOT elemzése a versenyképesség szempontjából

Erősségek	Gyengeségek
Erőforrások	
Természeti és gazdaságföldrajzi feltételek	
Nagy számú faj és fajta jó minőségű termesztését lehetővé tevő természeti feltételek	Viszonylag egysíkú faj és fajtaszerkezet, számos munkaigényes, vagy jelentős tőke lekötést megkövetelő faj- és fajta visszaszorult (pl. rosnövények, komló, dohány, gyógynövények)
Hazánk gazdaságföldrajzi helyzetéből adódóan közelség mind a nyugat-európai, mind az egykori szovjet piacokhoz	A szállítási infrastruktúra továbbra is fejletlen, elengedhetetlen az úthálózat bővítése és a korszerű logisztikai központok kialakítása, a vízi szállítás lehetőségeinek kiaknázása. A bemutatott nemzetközi összehasonlító vizsgálatok egyértelműen igazolták elmaradottságunkkal számos országhoz képest
Humán erőforrás	
Az agrártermelés termesztés jelentős hagyományai	A termelés romló gazdaságossága

Több generációra visszanyúló termékelőállítási kultúra	Előregedő vidéki népesség, a korszerű szakismeretek és hatékony, széles körben elérhető szaktanácsadási rendszer hiánya
Az agrártermék- előállítás sok esetben a paraszti életmód szerves részét képezte	Csökkenő érdekeltség, gyakran bizonytalan értékesítési lehetőségek
Viszonylag olcsó, különleges minőségű termékek előállítását lehetővé tevő munkaerő a termesztésben és a feldolgozásban	A munkaerőhöz kapcsolódó elvonások (27%-os ÁFA) nemzetközi összehasonlításban is magasak
A szektor versenyképességét biztosító képzési feltételrendszer megléte	Egyre kevésbé van mód az intézményhálózat és a képzés színvonalának fenntartására, illetve korszerűsítésére, az infó-kommunikációs infrastruktúra nemzetközi összehasonlító elemzése alapján a középmezőnyben vagyunk
Műszaki - technológiai feltételek	
Mennyiségi szempontból kielégítő méretű élelmiszeripari feldolgozó kapacitások	A feldolgozó kapacitások műszaki-technológiai színvonala egyenetlen
Egyes termékcsoporthoz, illetve feldolgozó vonalakon világszínvonalú technológiák alkalmazása	A vállalkozások műszaki - technológiai színvonala sok esetben kritikusan alacsony
A magyar termékek kedvező hírneve (imázs) az egykori KGST piacokon	Piaci részesedésünk az egykori KGST piacokon erősen csökkent az elmúlt években
Pénzügyi feltételek	
Fejlődő pénzügyi szolgáltatások	Továbbra is gyakran nehézkes a hitelhez jutás
a magyar mezőgazdasági termelési és	az agrártermelést és az élelmiszeripari

feldolgozás technológiai kutatás és fejlesztés jelentős hagyományai; bizonyos területeken nemzetközi elismertsége	feldolgozást szolgáló kutató-fejlesztő vállalkozások helyzete gyorsan romlik
Vállalati struktúra és stratégiák	
A feldolgozásban a kis- közép- és nagy üzemek megléte, a közöttük lévő munkamegosztás optimalizálására ad lehetőséget	Az élelmiszeripari vállalatok bizonytalan tulajdoni helyzete sok esetben nem teszi lehetővé következetes vállalati stratégia megvalósítását
A magyar termelők és feldolgozók az erőforrás-korlátos gazdálkodás körülményei között mindinkább megtanulják a költségtakarékos gazdálkodást és az optimális erőforrás kombinációt	Az agrárrolló nyílása és a feldolgozóiparból megvalósuló jövedelem kivonás sok esetben az egyszerű újratermelés lehetőségét is alig biztosítja
Belföldi piac helyzete	

5. Összefoglalás

Tudományos munkám során a nemzetközi összehasonlítás segítségével bizonyítottam be, hogy a mezőgazdasági termelés részaránya az egyes országok gazdasági fejlettségének függvényében csökkenő tendenciát mutat. Igazolta azt is, hogy a gazdasági fejlettség és az élelmiszeripari termékek exportja között azonban nem mutatható ki ilyen tendencia. Bebizonyítottam, hogy semmilyen bizonyítás nincs arra sem, hogy a nettó élelmiszer-kereskedelmi mérleg összefüggne a különböző országok gazdaságának fejlettségével. Más szavakkal kifejezve ez azt jelenti, hogy nem igazolható az a feltételezés, hogy az élelmiszeripari termelés az a szegénységhez lenne köthető. Ebből az is következik, hogy az élelmiszeripar fejlesztése során továbbra is a legfejlettebb országokkal kell versenyeznünk.

Vizsgálataim alapján egyértelműen kitűnik, hogy ma már nem elégséges csupán az európai piacra összpontosítanunk figyelmünket, mert számos Európán kívüli ország olyan dinamizmussal növeli termelését, fokozza –fejleszti erőforrásait, hogy önmagában az európai országokkal végzett összehasonlítás nem vezet sehová. Ezért van szükség a nemzetközi kitekintésre. Ennek alapján szemléletesen látható, hogy a magyar mezőgazdasági termelés és élelmiszeripari feldolgozás adottságai –a természeti adottságok oldaláról – megközelítően azonosak Romániáéval. A humán erőforrások fejlettsége alapján hazánk számos szempontból mutat hasonlóságot több volt szocialista országgal, ebből a körből nem sikerült kiverekednünk magunkat. A logisztikai infrastruktúra fejlettsége alapján azonban már legfeljebb a fejlődő világ sikerebb országaival versenyezhetünk csupán. a gazdasághoz kapcsolódó info-kommunikációs és K+F háttér alapján a magyar gazdaság még tartja viszonylag kedvező pozícióját, ennek megtartása azonban további intézkedéseket követel.

Felhasznált irodalom

1. Bakács A., 2003: Versenyképesség koncepciók, MTA Világgazdasági Kutatóintézet
2. Bekker Zs., 1978: Növekedési utak - dinamikus ágak. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
3. Bekker Zs., 1994: Rendszerváltság: alkalmazkodási folyamatok a kelet-európai országokban, 1970-1990. PM Gazdaságelemzési és Informatikai Intézet, Budapest.
4. Borsi B., Vértés A., Viszt E., 2006: Magyarország versenyképessége: A 21. Század kihívásai, Tanulmányok Magyarország versenyképességéről, Budapest
5. Buday-Sántha A., 2011: Agrármodellek társadalmi, gazdasági és környezeti hatásai, Magyar Tudomány. 171. évf. 4.sz., 481-489. p.
6. Chikán A., Czakó E., Lesi M., 2006: Állami szerepvállalás a vállalatok versenyképessége nézőpontjából, Tanulmányok Magyarország versenyképességéről, Budapest
7. Chikán A., Czakó E., Zoltayné Paprika Z., 2002: Vállalati versenyképesség a globalizálódó magyar gazdaságban, Akadémia Kiadó Budapest
8. Dr. Szabó L., 2003: A magyar gazdaság versenyképessége az Európai Unióban, Statisztikai Szemle, 81. évfolyam, 2003. 9. Szám
9. Ehrlich É., 1968: Nemzeti jövedelmek dinamikus nemzetközi összehasonlítása naturális mutatókkal. Közgazdasági Szemle, 2. sz.
10. Ehrlich É., 1991: Országok versenye, 1937-1986. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
11. Hajdu I.né, Lakner Z., 1999: Az élelmiszeripar gazdaságtana, Mezőgazdasági Szaktudós Kiadó, Budapest, 569 p.
12. Halmai P., 1996: Agrárpiaci zavarok az átmeneti gazdaságban, Agrárátalakulás, stabilizáció, modernizáció. MTA, Budapest.
13. Halmai P., 2002: Az Európai Unió agrárrendszere, Mezőgazda Kiadó, Budapest
14. Halmai P., 2004: Eu adaption of the agriculture, Political Science, 2004., 203-222. p.
15. Hoványi G., 1999: A vállalati versenyképesség makrogazdasági és globális háttere, Közgazdasági Szemle, XLVI. évf., 1999. November, 1013–1029. p
16. Jánossy F., 1963: A gazdasági fejlettség mérhetősége és új mérési módszere. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
17. Jánossy F., 1966: A gazdasági fejlődés trendvonala és a helyreállítási periódusok. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.

18. Kerekes T., 2004: Magyarország nemzetgazdasági versenyképessége, innovációpolitikai célirányok, Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest
19. Lakner Z., Szabó E., Monspart-Sényi J., 2000: The country and region of origin effect in a transition Economy, *Agrarwirtschaft*, Vol.49 411-417. p.
20. Lengyel I., 2000: Porter-rombusz: A regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje (módszertani áttekintés), *Tér és Társadalom*, 14 évf., 2000. 4 sz., 39-86. p.
21. Lengyel I., 2003: A regionális versenyképesség értelmezése és a piramis modellje, *Verseny és területi fejlődés*, Szeged
22. Márki-Zay Péter, 2005: Magyarország 20. századi fejlődésének összehasonlító elemzése, Ph.D értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest
23. Pallóné dr. Kisérdi I., 2003: A versenyképesség biztosításának új minőségi dimenziója az élelmiszer gazdaságban EU csatlakozásunk szempontjából, Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetem, Budapest
24. Porter, Michael E., 1990: *The Competitive Advantage of Nations*, The Free Press, New York
25. Porter, Michael E., 1993: *Versenysstratégia*, Akadémiai Kiadó, Budapest
26. Rapkin, David P.; Avery, William P. (szerk.), 1995: *National Competitiveness in a Global Economy*, Lynne Rienner, London
27. Ricardo D., 1817: *On the Principles of Political Economy and Taxation*; London
28. Smith A., 1776: *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*; London
29. Szabó L., 2003: Magyarország nemzetközi versenyképessége, *Fejlesztés és finanszírozás*, 2003. 1, 14-22. p.
30. Szerb László, Zoltán J. Ács, Varga Attila, Ulbert József, Bodor Éva, 2004: Az új vállalkozások hatásai nemzetközi összehasonlításban. Innen: *Közgazdasági Szemle*, LI. évf., 2004. július–augusztus, 679–698. p.
31. Valentiny P., 2006: *Versenyképesség és versenypolitika: Változások Magyarországon és az Európai Unió versenyszabályozásában 2015-ig*, Tanulmányok Magyarország versenyképességéről, Budapest
32. Z. Karvalics L., Kollányi B., 2006: *Humántőke és versenyképesség*, Tanulmányok Magyarország versenyképességéről, Budapest
33. World Bank adatbázis:
<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>